תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר זרעים

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי תרומות

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי תרומות

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-תרומות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 7
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 7
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 10
הלכה ג 10
פרק ג 11
הלכה א 11
הלכה ב 12
הלכה ג 12
הלכה ה 14
פרק ד 14
הלכה א 14
הלכה ג 15
הלכה ד 15
הלכה ז 16
הלכה ח 16
פרק ה 18
הלכה א 18
הלכה ב 18
הלכה ג 19
פרק ו 19
הלכה א 19
הלכה ב 20
הלכה ג 21
פרק ז 21
הלכה א 21
הלכה ב 22
פרק ח 22
הלכה א 22
הלכה ב 23
הלכה ג 23
הלכה ד 25
פרק ט 28
הלכה א 28
הלכה ב 28
הלכה ג 29
פרק י 30
הלכה א 30
הלכה ב 30
הלכה ד 30
הלכה ה 30
הלכה ו 32
פרק יא 33
הלכה א 33
הלכה ב 33
הלכה ג 34
הלכה ד 34
הלכה ה 35

פרק א

הלכה א

דתנינן הכל כשירין לכתוב את הגט חוץ מחש"ו א"ר הונא כו'. — צ"ל: הכל כשירין לכתוב את הגט ואפי' חש"ו ר' יוחנן בעי והיינו וכתב לה לשמה א"ר הונא והוא שיהא פיקח עומד על גביו חזר ר' יוסי ואמר תמן כו' ברם הכא הוא חושב והוא תופש והוא משפשף ריב"א בעי הא אילו כתב הוא וגירש הוא גט הוא (פי' בתמיה דהא תנן ביבמות רפי"ד ומובא גם למטה נתחרש הוא או נשתטה הוא אינו מוציא עולמית) תמן תנינן (פרה פ"ה מ"ד) הכל כשירין לקדש חוץ מחש"ו ותני עלה ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בינן לבין עצמן אין קידושיהן קידושין בינן לבין אחרים קידושיהן קידושין ריב"א ר' חייא בשם ר' יוחנן חלוקין על השונה הזה (פי' על ר"י בנו של ריב"ב) מהו כדון אתיא דרשב"ג דתרומות כר' ישמעאל בנו של ריב"ב דקידושין ודרבנן דתרומות כרבנן דקידושין דתני חרש שתרם אין תרומתו תרומה כו'.

א"ר יודן תמן באומר כך וכך עשיתי ברם הכא באומר כך וכך עשו. — פי' ר' יודן דוחה ואומר שאין ראייה מברייתא דגיטין דחכמים חולקין על רשב"ג מפני שאין דומין זה לזה שבתרומה זה שנתחרש כותב מה שעשה כבר כשהיה פיקח דאז ודאי מה שעשה עשוי אבל בגיטין הוא כותב כשהוא חדש זאת וזאת עשו דהיינו שהסופר יכתוב הגט ושהעדים יחתמו לפיכך אף רשב"ג מודה בזה שאינו גט.

אם אין בו דעת לשעבר אין בו דעת להבא. — צ"ל להפך: אם אין בו דעת להבא (פי' לצוות לכתוב ולחתום גט) אין בו דעת לשעבר (פי' ואינו נאמן לכתוב שתרם כשהיה פיקח ודלא כר' יודן).

ותני כן בד"א בזמן שפירש מתוך בוריו כו'. — זה הענין אינו שייך כאן אלא בגיטין רפ"ז דתנן התם נשתתק אמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג' פעמים כר וכצ"ל: תני בד"א בזמן שנשתתק מחמת חליו אבל אם נשתתק מחמת בוריו דיו פעם אחת (וכעין זה בתוספתא רפ"ה דגיטין ומובא בר"נ שם רפ"ז "היה חולה ומשותק אמרו נכתוב גט לאשתך הרכין בראשו בודקין אותו שלש פעמים" וכעין זה יש גם בתוספתא רפ"ה דמע"ש ופירוש "חולה ומשותק" היינו שנשתתק מחמת חוליו ולפ"ז אין התוספתא חולקת על הירושלמי ודלא כר"נ גיטין, שם ע"ש).

מאן תני חרש דלא כר' יודה כו'. —פי' דלר' יהודה אם נתנו אחרים לחרש רשות לתרום את תבואתן וכגון שאמרו לו "תרום", תרומתו תרומה וכאלו קראו לו הבעלים עצמן שם דאלו חרש שתרם בעצמו מתבואה שלו אין תרומתו תרומה לר' יהודה, מאחר שאינו

יכול לקרוא שם ואפי' פיקח שלא קרא שם אין תרומתו תרומה כדתניא בתוספתא מע"ש פ"ד הפריש תרומה ומעשר ראשון ומע"ש ולא קרא שם ר' יוסי אומר נתקדשו ר' יהודה אומר לא נתקדשו וע' מה שאכתוב למטה בדין קטן שתרם.

היוצא בלילה קנוטרוכוס. — פירש במוסף הערוך ערך כוליקוס שזה אדם שנופלת עליו תרדמה וכשהוא ישן הוא קם ממשכבו ועולה על הגגות ועל עמודים גבוהים וכיוצא בזה וכשהוא מקיץ אינו יודע מזה מאומה.

המקרע את כסותו כוליקוס. — פירש במ"ע שם שהוא בעל חמה גדולה עד שקורע בחמתו את בגדיו.

וישאל כרשב"ל דרשב"ל אמר כשישתפה כו'. — צ"ל: מה שמואל (כ"ה נוסח רא"פ) כרשב"ל דרשבל"א כשישתפה רובה דשמואל מן דרשב"ל דהוא אמר כד הוא חלים יתן גט (פי' דיותר רבותא אמר שמואל דצריך שיהיה חלים מתחילת אמירתו עד אחר נתינת הגט).

ותחלימני והחייני. — עי' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב (עמ' 28).

מאן תאני קטן דלא כר' יהודה דתנן קטן כו'. — ע' מה שתיקן בזה בשנות אליהו אלא שמסיים שם דמירושלמי הלז מוכח דלא גרסינן במשנה ג' "קטן שלא הביא שתי שערות ר' יהודה אומר תרומתו תרומה" מדמצריך להביא ראיה מברייתא דאמר ר' יהודה מעשה כו' דמאן תנא קטן דלא כר' יהודה ע"ש, ואנחנו לא באנו לידי מדה זו כי במשנה ג' מדבר בקטן שמפריש תרומה מתבואה שלו, אבל משנה ראשונה מיירי בתבואת אחרים שנתנו רשות לקטן לתרום שאין תרומתו תרומה מפני שאין שליחות לקטן כדמשמע בירושלמי כאן ולמטה ה"ג מבואר שהוא בתורם את כריו ולפ"ז אין ראיה כל עיקר ממשנה ג' דר' יהודה חולק על משנתנו דמשלו שאני דאינו צריך לשליחות משא"כ בשל אחרים ולכן הביאו מברייתא דגם בזה חולק ר' יהודה הלכך שפיר גרסינן במשנה ג' כדאיתא לפנינו, וכן בירושלמי יבמות פי"ג ה"ב [י"ג סע"ג] מפורש "תמן תנינן קטן שלא הביא שתי שערות ר' יהודה אומר תרומתו תרומה" (ומובא בר"ש מ"ג) וכן יש לגרוס בבבלי נדה מ"ו ב' (וכן דעת ר"ש שם) ומיושבת קושית התוספות שם ע"ש.

אתם פרט לתורם את שאינו שלו מה את עביד ליה כו'. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: אתם פרט לתורם את שאינו שלו הבקיר כרמו ותרמו וחזר וזכה בו מה את עביד ליה כתורם את שאינו שלו או כתורם את של חבירו (פי' ונתן לו רשות) אין תעבדיניה כתורם את שאינו שלו אין תרומתו תרומה אין תעבידניה כתורם את של חבירו תרומתו תרומה (פי' דאין מוחה בתרומת הבקר והוי כיש לו דשות) נישמעינה מן הדא גנב תרומת הקדש כו'.

דר' יוסי אמר הוא הגזבר הוא אחר. — וכעין זה בחלה פ"א ה"ז [נ"ח א'] ומקור דברי ר' יוסי לא נודע לנו והרא"פ כתב שדברי ר' יוסי הן בשקלים ובקשתי שם ולא מצאתי.

[השלמות: **משלם שני חומשין**. **אחד משום תרומה ואחד משום הקדש**. **שם מאן הוא תורם בר לוי כו**'. — צ"ל: מאן הוא **תורם ישראל או** בר לוי שהקדישו תרומה (פי' וכגון שירשו מאבי אמן כהן). וגי' הגר"א: מאן הוא תורם כהן שהקדיש תרומה.]

אבל אם עשאו זה עד שלא נתנו זה לא כהדא די מתניתא ביטל כו'. — צ"ל: לא בדא (פי' לא בזה יכול ליתן לבן לוי אחר) דו מתניתא ביטל כו' וכולה מיניה (פי' דלאו כל כמינו של לוי לעשותה תרומת מעשר באמירה בעלמא של ישראל) פתר לה כר' יוסי דר"י אמר כו' מה שעשה עשוי וכא מכיון שאמר לו כור מעשר יש לך בידי נעשה שלוחו ונמצא כתורם ברשות ישראל ר' יוחנן בשם ר' יניי ישראל כו'.

[השלמות: **אשגרת לשון היא מתניתא**. — פי' משום דבכל מקום אומר חש"ו קאמר ה"נ חרש.]

[השלמות: **דתנינן חרש המדבר כו**'. — צ"ל: דתנינן הכל חייבין בראיה חוץ מחש"ו וסברינן מימר כו'.]

[השלמות: **תני בשם ר"מ לעולם כו**'. — צ"ל: תני בשם ר' מאיר כו' עד שיביא שתי שערות רבי יודה בשם רבי הילא ולא תשאו כו' ותורם רבי אבא בר כהנא כו' הרי גוי כו' מחשבה ותורם דתני ר' הושעיה.]

[השלמות: **וכאן לתרומה**. — פי' ולתרומה יש לגוי מחשבה שיוכל לחשוב שיהיה מן צד זה תרומה.]

מהו לעשות תמורה אין סבר ר"מ הוקשו כו'. — צ"ל: אין סבר כר"ע (בכורות נ"ג א') הוקשו כל המעשרות זה לזה ויסבור כר"ש (תמורה י"ג א' וע' עו"ש ב' ב') דרש"א מעשר בהמה לימד על כל הקדשים לתמורה כשם שאינו מביא מעשר דגן כך אינו מביא מעשר בהמה כשם שאינו מביא מעשר בהמה כך אינו עושה תמורה כשם שאין מימר בו כו'.

[השלמות: **כדברי מי שהוא אומר אינו תורם כו**'. — פי' לר"ם שאומר שאף משהגיע לעונת נדרים אינו תורם אינו מקדיש נמי עד שיביא ב' שערות אפי' יודעין לשם מי הקדישו; אבל לר' יוסי ולר' יהודה משיגיעו לעונת נדרים ויודעין לשם מי מקדישין הקדשן הקדש, אבל קודם שיגיעו לעונת נדרים אע"פ שתרומתן תרומה לר' יהודה מ"מ מודה שאין הקדשן הקדש והיינו דקאמר דר' יהודה אמר תורם ואינו מקדיש" פי' קודם שיגיע לעונת נדרים.]

[השלמות: **פשיטא לך שהוא מביא כו'**. — צ"ל: אי פשיטא לך שהוא מביא מהו שיעשה בהן שליח (פי' הקטן. וכן כל השאלות דלקמן עליה קאי, וע' פסחים רפ"ח דמחוסרי כפרה אינן צריכין דעת, וע' רי"ט אלגאזי על הלכות בכורות להרמב"ן פ"א).]

הלכה ב

חזקיה אמר לא אמרו אלא זתים על השמן כו'. — פי' לא אמרו ב"ש תרומת עצמן בהן אלא בזתים על השמן וענבים על היין אבל לא בשאר הדברים הנמנים במשנה ה' דבאלו מודין ב"ש לב"ה דאין תרומתו תרומה.

דברי ב"ש נעשה כאומר ה"ז תרומה עליה ועל שלמטן ר"ח סבר מימר במינו כו'. — צ"ל: ה"ז תרומה עליה ועל שלמטן (פי' דמקצת זתים וענבים אלו יהיה תרומה על שאר הזתים והענבים וגם על השמן ועל היין) ר"ח סבר מימר כן (פי' כר' יוחנן) א"ל ר"ז לא תקבל עליך כן מכיון שאמר ה"ז (פי' דמקצת ענבים וזתים הללו יהיו תרומה) נפטר כו' וחולין פוטרין את הטבל (פי' ולא היה יכול לומר תחילה שהזתים יהיו תרומה גם על השמן או שהענבים יהיו תרומה על היין).

הלכה ג

[השלמות: **ר' יוחנן בשם ר' ינאי זה אחד מג' מקריות כו'**. — כזה גם להלן פ"ב ה"ד (מ"א סוע"ג).]

הלכה ד

הסומא והשוטה. — מלת "והשוטה" יש למחוק וכן בר"ש ושנות אליהו ליתא.

אמר אבא בר אבין חד חסיד שאל לאליה ז"ל ערום מהו שיקרא שמע כו'. — מבבלי ב"מ קי"ד ב' יוצא שחסיד זה הוא רבה בר אבהו אלא דבבבלי הנוסח "מניין לערום שלא יתרום", ועל נוסח הירושלמי קשה וכי נעלם מאותו חסיד משנה שלימה בברכות פ"ג מ"ה יעלה ויתכסה ויקרא כו' דמזה מוכח דערום אסור לקרות את שמע, ונראה שט"ס כאן וצ"ל: "ערום מניין שלא יקרא את שמע".

כאן בתרומה גדולה כאן בתרומת מעשר ותני כן אליעזר כו'. — צ"ל: וכאן בתרומת מעשר ואפי' תימר כאן וכאן בתרומת מעשר תמן כרבנין וכא כאליעזר בן גימל דתני אליעזר בן גימל אומר כו'.

הלכה ה

הוי רעיון ר"מ מיקל כו'. — צ"ל: הוי דעיון דעיון (פי' דעות מהופכות וכעין זה ביבמות פ"א ה"א ד"ב ע"ג דעון דעון אית לר' יוחנן, וכן בכתובות רפ"ו הוויי דעוון דעוון אית

לרשב"ל, ועו"ש פ"ה ה"ה [ל' רע"א] הוו רעיון רעיון אית ליה לרשב"ל, יש להגיה הוי דעיון דעיון אית ליה לרשב"ל).

[השלמות: **בשאין הראשונה קיימת**. פי' שלאחר שנעשו יין ושמן כבר נאכלו השמן והיין של תרומה.]

הכל מודין בכלוכסין שהן תורמין כו'. — פי' כלוכסין מין זיתים טובים ושמנים ורובן לאכילה ותניא בתוספתא פ"ד תורמין גלפסין על זיתי שמן כו' וגלפסין הן כלוכסין דהכא ועוד שנינו בסוף פ"ב דע"ז "זיתי קלוסקא המגולגלין" ונראה דקלוסקא היינו נמי כלוכסין דהכא וגלפסין דתוספתא.

ואוסרת מן הגורן ויש לו שיעור כתרומה אית לך מימר אוסרת מן הגורן כו'. — צ"ל: ואוסרת את הגורן ויש לה שיעור כתרומה אית לך מימר תרומה אוסרת את הגורן קודם מירוח לא לאחר מירוח ובא (פי' בתרומת מעשר) לאחר מירוח הדא אמרה כו' (וע' מהרי"ט אלגאזי הלכות חלה אות ב' שנתקשה בזה והעיר דמירושלמי כאן נובעין דברי הרמב"ם בפ"ג הי"ט ממעשר שאינו לוקה על טבלו אלא מכת מרדות וע' במל"מ שם).

פרק ב

הלכה א

תרומת מעשר לימדה על תרומה גדולה שהיא ניטלת מן המוקף כו'. — ע' תוספות רי"ד הזקן ב"ק (קט"ו ב') שכתב דמוכיחינן לה בתרומת מעשר מדכתיב (במדבר י"ח כ"ח) ונתתם ממנו וגו' ודרשינן ממנו מן המחובר וכעין זה במנחות ע"ז ב'.

עד כדון בשהיה לו מאותו המין (פי' הא דאמר ר' נחמיה שאין מפרישין מן הטמא על הטמא היינו בשיש לו מאותו המין והוא טהור בביתו) לא היה לו מאותו המין (פי' טהור מהו שיתיר ר' נחמיה לפרוש מן הטמא על הטמא או שמחייב אותו לקנות מאותו המין טהור מן השוק ולפרוש מן הטהור על הטמא) נישמעינה מן הדא כו' בעא מתקנא מיום לחבריה (פי' שהיו לו גלוסקאות הרבה ורצה לתקן כולן בבת אחת דשמא יטמאו אלו שלא נתקנו ויהא צריך לקנות מאותו המין מן השוק כדי לתקנן דסבר כר' נחמיה).

אית לך מימר בשהיה לו מאותו המין. — חסר כאן מלה אחת וצ"ל: אית לך מימר בשהיה לו מאותו המין טהורים (פי' דר' חנינה ודאי חשש שמא יטמאו כל הנשארים למחר דאל"כ אין לו צורך לקנות טהורים מן השוק וש"מ דלר' נחמיה אפי' אין לו מאותו המין טהורים צריך לקנות מן השוק מאותו המין כדי לתקן את הטמאים).

מכיון דתנינן היו שני עיגולין ושתי אגודות ושתי ערמות מה צורכא כו'. — צ"ל: מכיון דתנינן היו שני עיגולין ושתי אגודות שתי ערמות מה צורכא א"ר חייא בר אדא בערימה של קישואין ודילועין היא מתניתא (פי' שאפי' בערימה של קישואין ודילועין שמקצתן טהורין ומקצתן טמאין, מפריש מן הטהורין על הטמאין אף כי הקישואין והדילועין גדולין וגסין וכל אחת ואחת ניכרת בפני עצמה, ומאחר שבאלה מותר להפריש מן הטהורין על הטמאין היינו טועים לומר שגם בשתי ערמות מפריש מן הטהורין על הטמאין לכך שנינו דלא יתרום מזו על זו) היו שני עיגולין אחד מקצתו טמא ואחד מקצתו טמא מהו שיתרום כו'.

דתני חמשה שקין בגורן אין תורמין ואין מעשרין מזה על זה. — צ"ל: חמשה שקין בגורן תורמין ומעשרין מזה על זה (וכן מוכח במע"ש סופ"ג וכ"ה בתוספתא תרומות פ"ג).

היך עבידא קורה אחת לשני בורות שני קורות לבור אחד כו'. — חסר כאן ברייתא אחת ונמצאה לפנינו בתוספתא פ"ג וכצ"ל: תני וכן היה ר' יהודה אומר כל בית הבד תפיסה אחת כיצד קורה אחת לשני בורות שתי קורות לבור אחד בזמן שכולן תפיסה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה נטמא אחד מהן תורמין מן הטהור שבו על הטמא שבו אין כולן תפיסה אחת אין תורמין ומעשרין מזה על זה נטמא אחד מהם אינו תורם מן הטהור שבו על הטמא שבו. ניחא קורה אחת לשני בורות אלא שתי קורות לבור אחד לא מתוך כו'.

א"ר אילא שכן טבולי יום מצויין בין הגיתות (פי' ועליהם נתכוין בזה שאמר "שלום" ולא לשאר טומאות שאינן מצויות) א"ר יוסי אין לטבול יום מגע אצל טבל (פי' ואם נגע טבול יום בשעה שתורם ויחזור לטבלו יהיה כולו טהור משא"כ בשאר הטומאות שמטמאין אף את הטבל הילכך לא עליהן נתכוין בשלום שאמר אלא על הטבול יום בלבד).

א"ר מנא יאות א"ר יוסי הנוטע בשוגג בשבת כו'. — פי' ולת"ק דר' יהודה שהוא ר"מ כמו שהנוטע בשבת במזיד יעקור ה"נ המבשל במזיד לא יאכל עולמית ולכך א"א לומר דברייתא דעסיסיות אתיא במזיד וכר"מ.

נטע פחות מל' יום לפני שביעית ונכנסה שמינית אין תימר חשד יש כאן חשד כו'. — צ"ל: נטע פחות משלשים יום לפני שמינית ונכנסה שמינית אין תימר חשד יש כאן חשד אין תימר מונין אין כאן מונין תני נטע ומת בנו מותר לקיימו ואתיא כמ"ד מפני החשד, ברם כמ"ד מונין אב מונין בנו מונין (ובזה נגמרה הלכה זו וע' שביעית פ"ב ה"ו דל"ג ע"ד).

[השלמות: **נטע פחות משלשים יום לפני שביעית כו'**. — פי' כ"ט יום לפני שביעית שאינו חשוד משום יום אחד לעשות עבירה ולומר שוגג אני שהרי היה יכול ליטע מאתמול (וע' רא"פ וש"א פירוש אחר בזה דבתוספת שביעית לא גזרינן בשוגג).]

הלכה ב

ר' ירמיה סבר מימר אתה רואה את הצמק כאלו תפח ונסב סלין כו'. — צ"ל: ונסב תאינייה רבתין (פי' שר' יוסי אבי ר' ישמעאל היה נוטל צ' תאנים גדולות מן הכלכלה אף שהגרוגרות הן עתה קטנות מהן) ר' יונה ור' יוסי תריהון אמרין דרך התפח לצמוק (פי' ודבר שהיה צמוק מתחילה ואח"כ תפח רואין אותו כצמוק אבל התפח מתחלה ועד סוף ודאי רואין אותו כמו שהוא עתה) ואין דרך הצמק לתפוח (פי' ולפיכך בתפוח מעיקרו ואח"כ צמק אין רואין אותו כאלו תפוח) ונסב תאנין כמה דאינון (כ"ה גירסת הגר"א בהגהותיו וה"פ דנטל מן הכלכלה צ' תאנים קטנות כגרוגרות שאין רואין את הגרוגרות כתפוחות) אמר לון ר' אחא כן הוה ר' אילא רבכון הוה בה תמן תנינן כו' כזית חלה הרי אלו טהורין דרומאי אמרין והוא שלא היה כזית מעיקרו (פי' ואח"כ תפח ונעשה כזית וחזר וצמק לכך טהורין אבל אם מתחלה היה כזית אע"פ שאח"כ צמק אינו יוצא לעולם מידי טומאה שרואין את הצמק הזה כאלו תפוח) ר"י ורשב"ל תריהון אמרין ואע"פ שהיה כזית מעיקרו (פי' דתפוח מעיקרו ואח"כ צמק אין רואין את הצמק כאלו תפוח) תמן תנינן אמרו לו כו' על דעתיה דר' ירמיה ר' יוסי (פי' אבי ר' ישמעאל) ודרומאי ור' מאיר שלשתן אמרו דבר אחד ביתירה על דעתיה דר' יונה ור' יוסי ר' יוסי (פי' אבי ר' ישמעאל) ור' יוחנן ורשב"ל (פי' ר' יוחנן ורשב"ל נמנין כאן לאחד מפני ששניהן אמרו דבר אחד) ור' יהודה (פי' שחולק על ר"מ וסובר שנותנין את הבצק בתוך המדה) שלשתן אמרו דבר אחד ביתירה אילין דבר פטי כו' ייסב לו חיי לקבל מבושל אמר לון ר' יוסי אוף אנא סבר כן (פי' אף דסבירא לי למעלה שאין דרך הצמק לתפוח מ"מ אני מודה הכא) למה שדרכו לתפוח (פי' שאין אוכלין אורז חי כי אם מבושל וסופו לתפוח לכך יכול להפריש מעט מאורז חי כפי ערך המבושלים).

הלכה ג

הוי ר' יוחנן דהוא אמר מפני שהוא ממעטו משותיו. — גירסת הגר"א בשנות אליהו: "הוי דר' אלעזר דהוא אמר מפני שהוא ממעטו משותיו" (פי' דאי אמרינן דר"א הוא דאמר מפני שממעטו משותיו ניחא דכהן מותר לבשל דזה אוהב את המבושל והבעלים אסורין להפריש מן המבושל על שאינו מבושל דאין המבושל ראוי לכל כהן אלא לזה שאוהב מבושל בלבד, אבל אי הוה אמרינן דר"א הוא שאמר מפני שממעטו ממדתו קשה למה

אמר ר"א שהבעלים אסורין להפריש מן המבושל על שאינו מבושל כיון שלפי מדה הן תורמין א"כ מרויח בזה אלא ש"מ כדאמרן. וע' מה שפירש בזה בשנות אליהו שאינו מובן וכבר תמה על זה בספר ניר, וכפי הנראה זה שסידר את השנות אליהו שמע וטעה).

מתניתא פליגא על ר' יוחנן ואף משאינו מבושל כו'. — צ"ל: מתניתא פליגא על ר' לעזר ואף משאינו מבושל על המבושל וכ"ש מהמבושל על שאינו מבושל (פי' ואתיא כר' יהודה ומ"מ הוא מתיר לבעלים להפריש מהמבושל על שאינו מבושל ודלא כר' לעזר דאמר שאף לר' יהודה אין הבעלים יכולין להפריש מן המבושל על שאינו מבושל, אבל לר' יוחנן ניחא דאתיא כר' יהודה דרפי"א דלדידיה יכולים הבעלים להפריש מן המבושל המשובח על שאינו מבושל) א"ר אימי לא תני ר' לעזר אף (פי' דגם בברייתא תניא כלשון המשנה "משאינו מבושל על המבושל", אבל מן המבושל על שאינו מבושל אינו מפריש) ר' בון בר כהנא כו'.

הא דבר שהוא אוכל מותר מתניתא דר' ישמעאל כו'. — צ"ל: הא דבר שהוא אוכל תרומה מתניתא דר' ישמעאל בר' יוסי כו' (פי' דלרבי אף דבר שהוא אוכל או משקה כמו יין וחומץ אם תרם מזה על זה אין תרומתו תרומה) רבי אומר יין וחומץ שני מינין אין תורמין ולא מעשרין זה על זה עבר ותרם אין תרומתו תרומה (כן מוכח בתוספתא פ"ד ושם הנוסח ר' יוסי במקום "רבי" והוא ט"ס, ע' שנות אליהו רפ"ג ובירושלמי שם ובבלי ב"ב פ"ד ב').

פרק ג

הלכה א

מטמא טומאת אוכלין ושורפין אותה בטומאה כו'. — צ"ל: מטמאה טומאת אוכלין ואין שורפין עליה את התרומה (פי' שאם נגע בקישות זו ככר של תרומה אין שורפין את הככר מפני שטומאת הקישות אינה אלא ספק טומאה דשמא קישות מרה אינה אוכל שמקבל טומאה) ואין חייבין עליה חומש ואין לוקין עליה חוץ לחומה (עד כאן מהגר"א) כו' ככר שנטמא בספק רה"י מגעו ברה"ר טמא (פי' דטומאת ספק היא כודאי בנטמא ברה"י ולפיכך אם נגע אח"כ ככר אחר בככר זה כשהוא ברה"ר ה"ז טמא ודאי גם הוא) והכא טהור שהן שני ספיקות (פי' שאם נטמאו בספק ברה"י אלו שהן ספק אוכל ואח"כ נגע בהן ככר של תרומה ברה"ר ה"ז הככר טהור שאע"פ שכל שאתה יכול להרבות ספקות ברה"י ה"ז טמא כבטהרות פ"ו מ"ד מ"מ כאן מגעו ברה"ר טהור; וע' בבלי נדה ל"ג ב').

[השלמות: **אף מוציא הוא כו'**. — פי' דס"ל לר"מ שזה שניתקן לפי חשבון הוא כמופרש מיד מן הכרי והשאר טבל ודאי וגם זה טעמא דר"מ במ"ב דאמר מפריש עוד חי סאין אע"פ שהמעשר כבר נאכל. פ"ה ה"ג (מ"ג ע"ג) כמה סאה עבדא כו'. — : ד' **קבין** עבדין צ"ו בעין שתות קב ארבע כו'.]

[השלמות: **ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן הלכה כדברי ר' כו'**. — חסר כאן וצ"ל: דתני ריבר"א בשם אביו תורמין מן היין על החומץ אבל לא מן החומץ על היין עבר ותרם תרומתו תרומה ר' אומר יין וחומץ ב' מינין הן ואין תורמין ומעשרין מזה על זה עבר ותרם אין תרומתו תרומה ריב"א בשם ר"י הלכה כדברי רבי רבי בא בר כהן כו'.]

[השלמות: **ומינה את שמע ר' יודה ור' שמעון כו'**. — צ"ל: ר' **מאיר** ור"ש הלכה כר"ש.]

הלכה ב

יין טומאתו מצויה שמן אין טומאתו מצויה תניי מאימתי כו'. — חסר כאן וצ"ל: יין טומאתו מצויה (פי' מפני שנפשו של אדם מתאווה ליין יותר מלשמן וחוששין שמא יגעו הטמאין ביין ולא בשמן) שמן אין טומאתו מצויה א"ר חייא בר אבא כאן וכאן אין טומאתו מצויה (פי' שגם ביין אין חוששין לטמאין שיקחו מיין שאינו שלהן) אלא שהטומאה מצויה ביין יותר מבשמן (פי' שדרך שרצים לשתות יין ולא שמן ולפעמים כששרצים שותין יין הן מתין שם ומטמאין את היין) תני מאימתי תורמין כו' (מה שהוספתי כאן נמצא לפנינו למטה בסוף הלכה זו ואינו שייך שם כל עיקר אלא שנשמט ממקומו).

א"ר יוחנן הדרוכות מכיון שהילכו בהן שתי וערב מטמאין את הבור מיד אלא כאן ביין וכאן בשמן ולא הוא יין כו'. — צ"ל: כאן ביין כאן בשמן (פי' דאין השמן נטמא משהילכו בו שתי וערב) דתני ר' יוסי ב"ר יהודה אומר (ומה שבינתיים מיותר כאן ונשתרבב מלמעלה ומקצת מזה שייך שם וכמו שרמזתי למעלה) אם רצה כו' והולך ובא עליהן (פי' ואז יכול להפריש על כל הבד אע"פ שעדיין לא נעשה כולו שמן וכן הדין ביין וכדתניא למעלה מאימתי תורמין את הענבים משהילכו בהן שתי וערב).

הלכה ג

וחכ"א עושה אותה כמין כי חד מן ארבעה (פי' כבר כתבנו ברפ"ד דכלאים דכי יונית היא כתמונת שני קוים החותכים זה את זה באמצע אלכסונן ולפ"ז ביאור דברי חכמים הן כצורה זו ורובע הכרי הצפוני, בו קבע את התרומה והוא מדומע) רשב"ג אומר נוטל תרומתו מצפון צפונו חד מן תומנייא (פי' כצורה זו שחולקין לרובע הכרי הצפוני לשני חלקים ובחלק השמאלי קבע את התרומה והוא מדומע ואינו אלא שמינית הכרי, והשאר

הוא חולין. והנה אנו נותנים כלל איך לחלק בנקל את הרובע הצפוני דהיינו המשולש אב"ג לשני חלקים שוים והוא שתחלה יש לחלק את הקו כ"ג לשני חלקים שוים ואח"כ נעשה בתוך המשולש הגדול אב"ג משולש קטן אשר הקוים א"ד וכן א"ה יהיה אורך כל אחד כמו מחצית הקו ב"ג ואז יהיה שטח המשולש הקטן אד"ה מחצית המשולש הגדול אב"ג והמופת לזה מבואר לחכמי המדות, וכל זה בכרי מרובע אבל בכרי עגול יש לבקש חשבונות אחרים אשר אין לנו עסק בהם (ומפרשי הירושלמי והתוספתא שגם שם שנויים דברי חכמים ורשב"ג לא עמדו על אמיתת ביאורנו זה ע' בהם) והנה מסדר התלמוד הוסיף כאן בתוך הברייתא לפרש דברי רבי וחכמים ורשב"ג וכעין זה יש בפסחים פ"ב ה"א. ועוד בכתובות פ"ב ה"ח (ע' מ"ש שם) וכן עו"ש פ"ה ה"ד דהוון דרשין וכהן כו', עוד בגיטין פ"ז ה"ד שלא מת מאותו החולי, עוד בפסחים פ"ז ה"א "מהו תודס א"ר חנניה דהוה משלח פרנסתהון דרבנן".

ובב"ק פ"ד ה"ה מינוה ב"ד לא ישבע שב"ד מבחנין אותו כו', עוד בע"ז פ"א ה"ט מן "ר' יעקב בר זבדי" עד "הכשפים". וכן במ"ק פ"ג ה"א וגיטין פ"ה ה"א).

ודע שהרמב"ם כתב בפי"ג הט"ו מתרומות כלשון הזה: אמר תרומת הכרי הזה בצפונו חולקין אותו לשנים והחצי שבצפון לשנים ונמצא רביע הכרי שהוא צפון צפונו הוא המדומע ע"כ; הנה מבואר שפסק כחכמים חד מן ארבעה, ותפס לשון רשב"ג צפון צפונו, וזה פלא. ונראה שכתב כן מתוך התוספתא דשם שנויה ברייתא זו בלי הוספת פירוש הירושלמי כלשון הזה וחכ"א עושה אותו כמין כי רשב"ג אומר נוטל את התרומה בצפון צפונו ע"כ, ופירש שרשב"ג לא בא אלא לפרש דברי חכמים; אבל אין זה מחוור דא"כ מה זה שאמרו חכמים "כמין כי", ועוד למה דחה ביאור הירושלמי על דברי חכמים ורשב"ג ותפס ביאור חדש לעצמו, ועוד יותר נפלאתי על נושאי כלי הרמב"ם שהכ"מ כתב שם ע"ז: "שם בירושלמי וכחכמים", וכ"כ הרדב"ז שם "ופסק כחכמים שאמרו עושה אותו כמין כי חד מן ארבעה".

ר' שמואל בר אבא בעי מעשר ראשון שהקדימו כו'. — צ"ל: ר' שמעון בר אבא בעי כו' (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז, עמ' 8).

תרומה אינה מעכבת את הביכורין (פי' שאם הפריש ביכורים מכרי ממורח אין הביכורים חייבין בתרומה ע' תוספתא פ"ד ופיאה פ"א ה"ו דף ט"ז ע"ג) אמר לון דאבא בנימין היא ר' יוסי בעי היידא דאבא בנימין א"ל ר' מנא שמעית אבא תני (כעין זה בביכורים פ"א ה"ה (ס"ד סע"א]) ביכורים בימינו ותרומה בשמאלו (פי' שהפריש ביכורים מכרי ממורח ואח"כ הפריש את התרומה) כו' מאן דמר עובר רבנין (פי' דסברי

שסברי ממורח יש להקדים תרומה לביכורים ואם הקדים את הביכורים הרי הביכורים עצמן חייבין בתרומה) מאן דמר אינו עובר אבא בנימין.

הלכה ה

רשב"ג אומר אינו צריך להפריש אלא מעשר ראשון בלבד הוציא כו'. —צ"ל: אינו צריך להפריש אלא תרומה גדולה בלבד (פי' והוא ודאי מעשר ראשון אבל לרבי אינו אלא ספק) הוציא להן מע"ש כו' רשב"ג אומר אינו צריך להפריש אלא תרומה ומעשר ראשון בלבד (הגר"א).

הוון בעיי מימר מה פליגין בחומש הא בדימוע לא. — פי' דלשון פוטר שאמר ר"ש אינו שייך אלא על החומש ולא על המדומע.

פרק ד

הלכה א

והתנינן אבל לא על מקום אחר (פי' הוא במשנה ה' "המרבה בתרומה ר"א אומר א' מעשרה כו' יותר מכאן יעשנה תרומת מעשר אבל לא למקום אחר" כ"ה עיקר הגירסא שם כמבואר בירושלמי כאן. ודלא כשנות אליהו שם ע"ש) תיפתר במרבה בתרומה (פי' דהתם במשנה ה' מיירי במכוון להרבות בתרומה, וזה שהוא יותר מכשיעור אינו אלא חולין טבולין למעשרות לפיכך א"א לעשותו תרומה על טבל אחר וזהו עניין מה ששנינו "אבל לא למקום אחר" אבל אין הפירוש שלא יעשנו תרומת מעשר למקום אחר וכן פירש הרא"פ אבל הא דרשב"ל אינו אלא בטועה ולא כיון לרבות כל עיקר לפיכך הסאה השנית היא טבל טבול לכל ולכן יכול לעשותה תרומה למקום אחר).

אלא טעמא דרשב"ל מכיון דו אמר כל הטבל עלה בידו כו'. —צ"ל: מה טעם דר' מאיר מכיון דאת אמר כל הטבל כו' מה בין מוציא ממנו על מקום אחר עד כדון בשלא ניתקן רובו של כרי ניתקן רובו של כרי פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן (פי' דלחזקיה שהטבל בטל ברוב אינו יכול להפריש אפי' ממנו עליו) כו' ור' יוחנן אמר אין הטבל בטל ברוב תמן (פי' דחזקיה ור' יוחנן) בשנתערב ברם הכא מכיון שנתן דעתו להפריש נסתיימה כו' (פי' וגם בניתק רובו של כרי אף חזקיה מודה דיכול להפריש ממנו עליו) ואית דבעי מימר בהדא דתני ר' ליעזר בן יעקב כו' (פי' דזה שנשאל: עד כדון לא ניתקן רובו של כרי כו' נאמר על הא דר' ליעזר בן יעקב וגם השאלה היתה להפך) דתני כו' (מדברי הניר וביתר ביאור).

הלכה ג

כמה דגן אמרין תרם ועלה בידו אחד מחמשים תרומה כו'. —צ"ל: תרם ועלה בידו אחד מששים (כן הגיה בניר) תרומה ואינו צריך לתרום כן ב"ש אומרים תרם ועלה אחד מחמשים כו' (פי' אבל אם עלה אחד מנ"א יחזור ויתרום) א"ר חנינה בר איסי לא כן תני בר קפרא (פי' אליבא דב"ש) אלא תרם כו'.

א"ר לעזר כמות שהוא למוד במדה כו'. — צ"ל: כמות שהוא למוד שלא במדה כו' תוספת תרומה מה היא במעשרות א"ל משום ר' יהודה אני שונה אותה (פי' שניתי ברייתא בדין זה בשם ר' יהודה וחכמים חולקין עליו ולא פירש מה ששנה חייב או פטור, ובריייתא ששנה הוא בשעלה בידו אחד מס"א דבששים משנה שלימה היא חזר והוסיף חייב במעשרות) מה לחיוב לפטור כו' א"ל דילמא הדא דתנינן תרם ועלה בידו ששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום ותני עלה חזר והוסיף חייב במעשרות כו' כתרומת מעשר אמרו ליה לר' יוחנן מן מאן כו' חברייא שמעיתה ר' ינאי אמר כו'.

הלכה ד

א"ר חנינה בריה דר' הלל כאן במתכוין לפחות וכאן במתכוין להוסיף. — צ"ל: כאן במתכוין לדעתו (פי' רישא דמתניתין בשליח שהוסיף ותרם אחד מארבעים תרומתו תרומה מיירי באופן שחשב שכן הוא דעת בעל הבית אלא שטעה בדעתו) וכאן במתכוין להוסיף (פי' בסיפא במתכוין להוסיף אפי' אחד אין תרומתו תרומה מיירי כשידע דעת בה"ב אלא שהזיד להוסיף על דעתו) [1].

דר' יוחנן ניחא א' מעשרה שבו קידש לשם תרומה והשאר א' מעשרה תרומה והשאר כו'. —צ"ל: ע"ד דר"י (פי' דסבר בריש פרקין דאין הטבל בטל ברוב) ניחא א' מעשרה שבו קידש לשם תרומה והשאר טבל טבול למעשרות לפום כן תנינן יותר מיכן יעשנה תרומת מעשר אבל לא על מקום אחר (פי' שלא יעשה השאר תרומה למקום אחר מפני שאינו אלא טבל טבול למעשרות בלבד) ע"ד דחזקיה קשיא א' מעשרה שבו קידש לשם תרומה והשאר טבל בטל ברוב ותנינן יותר מיכן יעשנה תרומת מעשר אבל לא על מקום אחר (פי' וכיון שהנשאר נתבטל ברוב התרומה איך יכול לעשותו תרומת מעשר ודוחק הוא לומר דמשנתנו מיירי באופן שהמותר הוא יותר מן התרומה דוקא) סבר חזקיה כהדא דתני ר' חייא דתני ר"ח יותר מיכן לא יעשנה תרומת מעשר ולא על מקום אחר.

[1] עוד נ"ל שחסר בירושלמי כאן (וכן שיער בר"ש כאן) וז"ל; תני (תוספתא פ"ה) האומר לשלוחו צא ותרום אחד מחמשים פיחת עשרה (בתוספתא איתא עוד "או הוסיף עשרה" ויש למוחקו כאן כי שייך למעלה שם ונשמט ממקומו) תרומתו תרומה ואם נתכוין להוסיף אחד אין תרומתו תרומה הכא את מר תרומתו תרומה ובא את מר אין תרומתו תרומה א"ר חנינה בריה דר"ה כו'.

הלכה ז

וכן ר' אליעזר מיקל כו'. — בסדר המשנה שבבבלי ובמשניות הנוסח "ובזו ר' אליעזר מיקל" כו' ולפי נוסח הירושלמי נ"ל דענין "וכן" הוא כמו "וכאן", וכן כתב בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן רט"ז בביאור מה דאיתא בברייתא דר' ישמעאל שברישׁ ספרא "וכן שני כתובים המכחישים זה את זה" שהוא כמו "וכאן ב' כתובים" כו'. וע' מ"ש בדמאי פ"ב ה"ד (עמ' 36) שהרבה מצוי בירושלמי "וכן" כמו "וכאן", ובזה ניחא נמי הגירסא בפסחים פ"י מ"ד וכן הבן שואל כו' שהוא כמו וכאן ע' רע"ב שם.

ר' איסי בשם ר' יוחנן טעמא דר"א תאנים שחורות שנפלו לתוך הלבנות (פי' בפחות ממאה) אוכל את הלבנות והלבנות מעלות את השחורות (פי' בנפלו בתוך מאה ובלשון תימה אמר לה).

ר' זעירא בעא קומי ר' מנא. — צ"ל: ר' עזרא בעא קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עם' 68).

מודי ר' יוחנן שאם תרם מהן על מקום אחר כו'. — צ"ל: שאם נפל מהן למקום אחר.

ר' יהושע אומר בין בידוע ובין בשאינו ידוע תעלה דר"מ כו'. — צ"ל: בין בידוע בין בשאינו ידוע לא תעלה דברי ר' יהודה רמ"א בין בידוע בין בשאינו ידוע לא תעלה כו' (פי' דלר' יהודה ר' יהושע הוא המחמיר כמו בליטרא קציעות שבמשנה יו"ד אבל משנה ח' כר"מ אתיא)

הדא מסייעא למ"ד תניין אינון. — נראה שכל זה מיותר ויש למוחקו שכבר אמר למעלה: "הדא מסייעא לר' יוחנן דו אמר תניין אינון". ומצאתי בפירוש ר' חננאל בביצה (ד' א') שהעתיק הירושלמי דהכא והשמיט מלות הללו וזה מראה שלא היה לפניו כל זה בנוסח הירושלמי.

הדא אמרה דלעת אפי' א' ממאה שבה אוסר. — פי' דכמו שכאן אוסר הפום אע"פ שאינו אלא א' ממאה מן החבית ה"נ בדלעת יונית אפי' א' ממאה שבה אוסר כדלעת שלימה וזה דוקא למ"ד כל הדברים מקדשין אבל למ"ד אינן מקדשין אלא שבעה דברים בלבד אין חלק מדלעת אוסר ומשנה שלימה היא בערלה פ"ג מ"ח נחתכו הדילועין יעלו במאתים ואחד.

הלכה ח

וכן שני מקוות בזה עשרים סאה ובזה כ' סאה ונפלו ג' לוגין מים שאובין בתוך א' מהן כו'. — לפי ביאור הרא"פ אף במקום שנתבטלו הג' לוגין צריך הוא להוציאן כמו בתרומה וזה פלא שכבר הסכימו כל הפוסקים דמקוה שיש בו מ' סאה אפי' אתה נותן

בו כל מים שאובים שבעולם אינו נפסל, ומקוה שאין בו מ' סאה שלמים ונפלו בתוכו ג' לוגין מים שאובין אינו חוזר להכשירו עד שיצאו ממנו מלואו ועוד כחכמים במקואות רפ"ג; ולכן נ"ל שדעת הירושלמי דאף שהשני מקואות שכל אחד מהן של כ' סאה שנפלו ג' לוגין שאובין לתוך א' מהן ואינו יודע לאיזה מהן שניהן פסולין (כדמוכח במקואות פ"ב מ"ג וכן בתוספתא שם ואעתיקנה למטה) מ"מ אם חזר והוציא ממקוה אחד או משניהן עשרים סאה ועוד משהו, השאר כשר להקוות עליו שכבר יצא מהן מלואו ועוד, והיינו שאמרו כאן שאם רצה להוציא קוויה פסולה מזה שהוא כשיעור כ' סאה ועוד, אז המקוה השני חוזר לכשרותו וכן יכול להוציא מחצה ממקוה זה ומחצה מזה, וכל זמן שלא הוציא כדי מלואו ועוד שניהן פסולין וכמו שנתבאר ואף שבשתי קופות שתיהן מצטרפות להעלות זו את זו היינו משום שדרכן להתפנות ושתי מגורות בשתי עליות ונפל סאה תרומה לתוך אחת מהן אינן מצטרפות משום שאין דרכן להתפנות וה"נ שני מקואות אין דרכן להתפנות ולפיכך אינן מצטרפין.

ריבה על הידועה ובטלה שוגג מעלה ומתיר והשנייה חזרה להוכיחה נמצאו כו'. — יש להחליף הגירסא וכצ"ל: ריבה על הידועה (פי' עוד ק"נ סאין של חולין מפני שתולין שיש בה ב' סאין של תרומה) ובטלה שוגג מעלה (פי' שתי סאין) ומתיר והשנייה חזרה להוכיחה (פי' שמאחר שהותרה הראשונה שוב אין תולין עוד בה אותה סאה שנפלה לתוך אחת מהן ולא היה ידוע לתוך איזו מהן נפלה והרי השנייה מקולקלת שמא נפלה אותה סאה לתוכה) עד שירבה לה שוגג שתי קופות בזו חמשים סאה כו' אין אומר למקום שנפלה השנייה שם נפלה הראשונה מעלה סאה מן שאינה ידועה (פי' שכבר נצטרפו שתי הקופות להעלות סאה ראשונה בתחלה כשנפלה סאה לתוך אחת מהן ולא היה ידוע לאיזו מהן נפלה) ומתיר והשנייה אסורה עד שירבה לה שוגג ריבה על הידועה ובטלה שוגג (פי' שריבה לה חמשים סאה) מעלה (פי' סאה אחת) ומתיר נמצאו שתי סאין עולות מן מאה וחמשים סאה אמר מה שלמטן תרומה כו'.

ואף במקוה כן אמר מה שלמטן כו'. — חסר כאן וכצ"ל: ואף במקוה כן שני מקואות בזה עשרים סאה ונפלו ג' לוגין מים שאובין לתוך אחד מהן וידוע לאי זו נפלו ואח"כ נפלו שניים ואינו ידוע לאי זו נפלו אני אומר למקום שנפלו ראשונים שם נפלו שניים שני מקואות בזה עשרים סאה ובזה עשרים סאה ונפלו ג' לוגין מים שאובין לתוך אחד מהן ואינו ידוע לאי זו מהן נפלו ואח"כ נפלו שניים וידוע לאי זה מהן נפלו אין אומרין למקום שנפלו השניים שם נפלו הראשונים (ככל ענין זה נמצא בתוספתא מקואות פ"ב) אמר מה שלמטן כו'.

פרק ה

הלכה א

ובדבר שאין דרכו להיבלל כו'. — צ"ל: ובדבר שדרכו להיבלל (פי' כגון לח בלח) אבל בדבר שאין דרכו להיבלל הולכין אחר הרוב כו' (ע' תוספתא פ"ה דמבואר דשאינו בלול עולה יותר מן הבלול).

הלכה ב

א"ר חיננא מתניתא אמרה כן אחד שהודו אילו לאילו תעלה. — צ"ל: אחר שהודו לאילו ואילו תעלה.

א"ר יוחנן סאה תרומה שנפלה למאה חולין כל שהן כו'. —צ"ל: סאה תרומה שעלתה מתוך מאה (וכ"ה לקמן פ"ט ה"ו) חולין כ"ש מבטלין אותה (פי' מאחר שלפי חשבון אין באותה סאה תרומה אלא א' סק"א) מתניתא פליגא על ר"י אינה מדמעת אלא לפי חשבון (פי' שאם אותה סאה שעלתה נפלה לתוך חצי סאה של חולין ה"ז מדמעת שבסאה שעלתה יש תרומה אחד סק"א ואין בחצי סאה חולין אלא כדי חמשים, ומאה חלקים חולין שבתוך אותה סאה שעלתה אינן מצטרפין לבטל את החלק תרומה מפני שכבר נקרא על כל אותה סאה שם תרומה אבל אם נפלה אותה סאה בסאה ה"ז בטילה) ר' יוסי בשם ר' לא (פי' דר' לא או ר' אילא היה רבו של ר' יוסי כנודע וכ"כ בספר ניר) לא תני ר' יוחנן אלא אינה מדמעת כל עיקר ר' אמי אמר והוא שרבו חולין על התרומה כדי שתיבטל ברוב (פי' זה שאמר ר' יוחנן "חולין כל שהוא" לאו דוקא אלא כדי שתרבה חולין על חשבון תרומה שיש באותה סאה דהיינו שתפול אותה סאה לתוך סאה אחרת שאז בטלה התרומה בק"א שבסאה וזהו שאמרו חכמים אינה מדמעת אלא לפי חשבון וכ"ה דעת הרמב"ם בפה"מ כאן) א"ר לעזר והוא שנפלה לתוך מדומע אחר (פי' הא דתנן אינה מדמעת אלא לפי חשבון היינו בנפלה לתוך מדומע אחר אבל אם נפלה לתוך חולין אפי' כל שהוא ממש מבטלין אותה וכר' יוחנן) ע"ד דר' לעזר חולין שלמעלן חולין שלמטן יצטרפו לעלות (פי' מאחר שנפלה אותה סאה לתוך המדומע יצטרפו גם החולין שבתוך אותה סאה להעלות את התרומה שבהן וא"כ אין התרומה שבאותה סאה מדמעת כלום שהרי יש בה חולין מאה נגד התרומה) סבר ר' לעזר מימר חולין שלמעלן נעשין חרשין (פי' דכיון שנקרא עליהן שם תרומה שוב אינן מצטרפין כדי לבטל וכמו שנתבאר).

חילפיי אמר על דר' ליעזר חולין שלמטן נעשו חרשין כו'. —צ"ל: חילפיי אמר על דר' ליעזר חולין שלמעלן נעשו חרשין (פי' שאפי' לר' אליעזר אם נפלה סאה מדומע למקום אחר אינה מדמעת כאלו היתה כל הסאה תרומה אלא כפי חשבון תרומה שיש באותה

סאה ואין החולין שבאותה סאה מצטרפין כדי לבטל את התרומה אבל לרבנן אף חולין שבאותה סאה מצטרפין לבטל את התרומה ואינו דומה לסאה שעלתה מתוך מאה שנפלה למקום אחר שאין חולין שבאותה סאה מצטרפין לבטל אפי' לרבנן דהתם שאני שכבר נקרא שם תרומה על כל הסאה שעלתה וכמו שנתבאר למעלה הלכה ה') והא ר' לעזר אמר על דעתיה דרבנין חולין שלמעלן נעשו חרשין כו'.

ר' אבהו בשם ר"י עד רובו של מקוה (פי' בין בנתן סאה ונטל סאה וחזר ונתן סאה ונטל סאה ובין בשנתן כמה סאין בבת אחת ונטל כמה סאין בבת אחת) וכא את אמר הכין (פי' דתנן במשנה ח' סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת אסורה).

תמן היה בו רוב ואת מרבה עליו כו'. —צ"ל: תמן היה בו כשיעור (פי' ארבעים סאה) ואת מרבה עליו והוא כשר (פי' שאם הרבה על הארבעים סאה כמה סאין מי פירות ולא נטל מהם כלום כשר עד מחצה, והא דתנן נתן סאה ונטל סאה כשר רבותא קתני דכ"ש כשלא נטל כלום ועדיין יש בו כל הארבעים סאה מים כשרין דכשר והכי מסתברא אע"פ שאין דין זה מפורש בפוסקים) ברם הכא כו'.

הלכה ג

[השלמות: **כך מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה**. —פי' שמוטב שיהיו **שוגגין** ואל יהיו מזידין.]

פרק ו

הלכה א

כמזיד בספיקו כשוגג בודאו א"ר יוסי הדא אמרה כו'. — צ"ל: מזיד בספיקו כשוגג בודאו (פי' שאכל תרומה ולא ידע שהיא תרומה ודאי אלא שהיא ספק תרומה אבל יודע הוא שחייבין על תרומה מיתה וחומש ה"ז חייב קרן וחומש כמי שאוכל תרומה הידועה אלא שהיה סובר דזר מותר לאכול תרומה אבל בדבר שחייבין עליו חטאת אין הדין כן אלא שוגג בודאו חייב חטאת ומזיד בספיקו פטור מכלום) א"ר יוסי את אמר (בספרא פ' ויקרא ד' כ"ז) השב לו מידיעתה חייב קרבן על שגגתה כו' ואין יסבור רבב"ח כרשב"ל דרשב"ל אמר אין אכילה פחות מכשיעור אסור מן התורה והכא כו'.

[השלמות: **רבי לעזר בשם רבי הושעיה על פרשה ישרוף**. — ע"ה זבחים קי"ג א'.]

ומודי ר' ליעזר בפטרי חמורות שנפלו כו'. — ע' היטב בבכורות י"א א' וי"ב א' ובמהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות שם פ"א אות י"ג.

[השלמות: **נותן שתיהן לכהן חבר כו'**. — צ"ל: נותן לכהן חבר ונוטל ממנו דמיו ונותן לכהן עם הארץ (ולפי גירסתנו היינו כשאכל שתי תרומות של חבר ושל ע"ה).]

הלכה ב

ר' אבהו בשם רשב"ל הא למה זה דומה למוכר חפץ לחבירו ונמצא שאינו שלו כו'. — צ"ל: ר' אבהו אמר הא למה זה דומה למוכר חפץ לחבירו ונמצא שאין לו שהוא חייב להעמיד לו מקחו (ע' תוספתא ב"מ רפ"ד: הפוכר פירות לחבירו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו לא כל הימנו לאבד זכותו של זה, וע"ע בירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב) אילו כרשב"ל איתאמרת ניחא כר"מ איתאמר ואין כר' יוחנן איתאמרת עיקר סעודה ביניהן ואת אמר הכין ר' אבהו בשם ריב"ח שבח סעודה ביניהן (פי' דלת"ק צריך לשלם דמי כל הסעודה ולחכמים אינו משלם אלא המותר מה שחולין שוין יותר מן התרומה) ולא כבר אכלו (פי' זה שפסק לפועליו מזונות והאכילן תרומה הרי כבר אכלו והן שבעים ואף שהפועלים צריכין לשלם קרן וחומש אין זה אלא כפרה או קנס כדלקמן רפ"ז ולפיכך לא ישלם בה"ב לכהן או לפועלים אלא דמי תרומה שכן היתה שוה אצל כהן) כשפסק עמהן להאכילן דבשני חולין והאכילן דבשני תרומה (פי' ומאחר שפסק להן חולין בפירוש הרי זה כמוכר להם תרומה לשם חולין שאם אכלום צריך להחזיר להן כל הדמים לחכמים כמו שמבואר) וכמאן דאמר טבלים נפשו של אדם חתה מהן (היינו חכמים דפליגי על רשב"א בתוספתא מע"ש פ"ג ובבלי בכורות ל"ז א' במוכר בכור טבלים ויין נסך ואכלום מחזיר את הדמים והוא הדין במוכר תרומה לישראל לשם חולין).

ולקט ושכחה אין בהן זיקת תרומה ומעשרות כו'. — צ"ל: ולקט ושכחה ופיאה אין בהן זיקת תרומה ומעשרות (פי' בתמיה דאותן שבלים שנפלו אח"כ ונעשו לקט וכן העומרים ששכחן, טרם שנפלו או שכחן היו ראויין להתחייב בתרומה ומעשר וגם פיאה מעומרים בששכח ולא הניח פיאה בקמה קודם שעשאן פיאה ראויין היו להתחייב במעשרות) אלא בשכחת קמה ובפיאה קמה אנן קיימין (פי' ואין זיקת תרומה ומעשרות במחובר כל עיקר) והא תנינן לקט איתי לך מימר קמה בלקט לית הדא פשטה שאילתיה דחילפיי דחילפיי שאל לקט בנשירה מהו שיקדש (פי' דאם הלקט בנשירתו טרם שיגיע לארץ כבר נעשה לקט הרי לא היתה בו מעולם זיקת תרומה ומעשרות) ר' יוחנן אמר להן על כולהון (ובזה הוא סיום הלכה זו, ופי' על כולהון אף על לקט שו"פ והבקר ולרשב"ל רק על מע"ש והקדש שנפדו (והן אחד) ומעשר ראשון שנטלה תרומתו; ומ"ש חכמים לר' יוחנן "באלו" שלא נאמר רק במע"ש והקדש פליגי לכן הוסיפו "באלו" שעל כולן פליגי וע' ש"א).

הלכה ג

עד שלא התיר רבי להביא ירק מחו"ל לארץ. — צ"ל: עד שלא התירו רבותינו להביא ירק כו' (ע' מ"ש בשביעית סופ"ו, עמ' 72).

פרק ז

הלכה א

ולא כן א"ר אבהו בשם רשב"ל מזיד בחלב כו'. — צ"ל: ר' אבהו בשם ר' יוחנן מזיד כו' (וכ"ה לעיל רפ"ו ובמקומות אחרים).

נערה יש לה קנס ואין לה מכר כו'. — צ"ל: נערה יש לה קנס ואין לה מכות בוגרת יש לה מכות ואין לה קנס כו' (וכ"ה בכתובות רפ"ג).

[השלמות: **מתניתין אמרה שהקרן קנס כו'**. פי' וא"כ יהיה פטור כמו בבא על אחותו.]

[השלמות: **וכמה דתימר קרן קנס כו'**. — אין זה קושיא אלא ביאור.]

והתני מודין חכמים לר"מ בגונב חלבו של חבירו ואכלו כו'. — ע' תוספתא מכות פ"א.

והתני מודין חכמים לר"מ בחוסם פרתו של חבירו כו'. — צ"ל: והתני (ע' תוספתא ב"מ פ"ח) החוסם את הפרה משלם ששת קבין כו' (כגירסא זו איתא בכתובות פ"ג ה"א [כ"ז סע"ב] והכי מוכח נמי למטה מדאמר ר' יוסי בר"ב תרין אמורין חד אמר בחוסם בתרומה כו').

ומשלם ששת קבין לפרה כו'. — כ"ה גם בתוספתא ב"מ פ"ח אבל בבלי ב"מ (צ"א א') ארבעת קבין לפרה ושלשת קבין לחמור.

א"ר יוסי שכן במחוייבי מיתות גנב תרומת הקדש ואכלה כו'. — צ"ל: א"ר יוסי וכן במחוייבי מעילה לקח ככר הקדש ואכלה לוקה ומשלם כו' (וכן משמע מדברי הרמב"ם פ"א ה"ג ממעילה).

[השלמות: **ומיכן ואילך לתשלומין**. —ע' בבלי ב"מ צ"א אי שר' פפא אמר להפך משעת משיכה איחייב במזונותיה ומילקא לא לקי עד שעת חסימה.]

[השלמות: **בחוסם ע"י שליח כו'**. — פי' שהשליח חסם את הבהמה וגם דש בה לפיכך השליח לוקה אבל אם דש בה"ב בה"ב לוקה ולא השליח כדתני בבבלי ב"מ צ' ב'.]

[השלמות: **א"ר מתניה בבא על הממזרת ביניהון כו'**. — צ"ל: א"ר מתניה **תיפתר ד"ה בממזר שבא** על הממזרת ואשת אחיו כו' (ואינו מובן מה יתרץ על חייבי כריתות דשם וע"כ כר"מ דסבר לוקה ומשלם).]

הלכה ב

מ"ט דרבנן ובת איש כהן מ"מ מעתה ואפי' חללה מבנה כו'. — צ"ל: מעתה ואפי' חללה מכהונה (פי' כגון כהן שנשא גרושה וילדה בת, וכעין זה בקידושין פ"ד ה"ו [ס"ה סע"ד] "חללה מבנה" והגיה הפ"מ שם "חללה מכהן") כו' שונה אני על דר' ישמעאל ואפי' חללה מכהונה (פי' מיתתה בשריפה).

[השלמות: **את שחילולה מחמת הזנות כו'**. — פי' אבל בנישואין לא נתחללה ולכן מיתתה בשריפה אבל אם נתחללה בנישואין אם זינתה אח"כ אין מיתתה בשריפה.]

[השלמות: **אבל לבא כו'**. — פי' שאכל אחר שנודע שהוא בן גרושה.]

ראובן שגזל משמעון והאכילה ללוי יצא ידי גזילו כו'. — צ"ל: והאכילה ללוי ושילם לוי לשמעון יצא (פי' ראובן) ידי גזילו.

ואף ר' חייא רובה מודי מכיון שנתנה ללוי יצא ידי גזילו. — צ"ל: מכיון שנתנה לו לוי (פי' אף שר' חייא סבר שאין מוציאין מן השני מ"מ מודה שאם לוי בעצמו רצה לשלם לשמעון) יצא בה ידי גזילו.

פרק ח

הלכה א

מה בין סבור שהוא אסור ונמצא מותר שהוא פטור. — צ"ל: מה בין סבור שהוא מותר ונמצא אסור (פי' כגון שהורו ב"ד דחלב מותר ואכל על פיהן) שהוא פטור (וכעין זה הנוסח בריש הוריות).

על דעתיה דרב בלבד כהן מקריב. — פי' כהן מיוחס שב"ד בדקו אחרי אבותיו ולא מצאו בהן פסול ע' בסוף מסכת מדות.

ואף לענין שאר הדברים כן מקבל ואח"כ זורק כו'. — צ"ל: מקבל ואחר זורק (פי' דאף שנודע אחר שקיבל כהן זה שהוא פסול מ"מ יכול כהן אחר כשר לזרוק הדם שקיבל זה) קומץ ואחר מקטיר מולק ואחר מזה ר' יעקב כו' הדא אמרה שהוא מקבל ואחר זורק קומץ ואחר מקטיר מולק ואחר מזה.

ר' יצחק שאל היה עומד ומקריב ע"ג המזבח כו'. — ר' יצחק סתם דירושלמי הוא ר' יצחק נפחא דבבלי שבאותו ענין בבבלי מכות י"א ב' איתא: נגמר דינו ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה פליגי בה ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר מתה כהונה וחד אמר בטלה כהונה, עוד ביבמות פ"ח ה"א (דף ח' ע"ד) ר' יצחק בשם ר' יהושע בן לוי מעשה באחד שלקח עיר אחת של עבדים ערלים מן הגוי ע"מ למהלן וחזרו בהן כו' ואותו ענין יש גם בבבלי שם מ"ח ב' בשם ר' יצחק נפחא ע"ש, עוד בבבלי קידושין ל"ג ב' ר' אמי

ור' יצחק נפחא חד אמר לגנאי וחד אמר לשבח, וענין זה איתא במדרש תנחומא הקדום (הוצאת ה"ר ש"ב ז"ל) פ' פקודי אות ד' ושם הוא מחלוקת ר' חמא (בלי ספק דט"ס הוא וצ"ל ר' אמי) ור' יצחק, עוד בירושלמי מגילה פ"ג ה"ו [ע"ד ע"ב] יצחק סחורה שאל לר' יצחק ר"ח שחל להיות בחנוכה במה קורין כו' ואותו ענין במסכת סופרים פי"ב ה"ז ר' יצחק סחורה שאל את ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת כו' (וט"ס שם ויש להגיה בסופרים כפי הנוסח שבירושלמי מגילה שם).

שעבודתו כשרה עד שיפסל בבד"ד. — פי' ולכך הוי כמו שמת וכ"פ רא"פ ותמוהין דברי הכ"מ פ"ז הי"ב מרוצח ע"ש.

הדין צירא מורייסא עד שלא יצליל שרי מדהוא צליל אסור. —פי' שהתולעין בציר ומורייס מעצמן הן גדילות ומותרות כציר ומורייס כל זמן שהן מעורבות יחד אבל כשהתולעים נופלות למטה בשולי הכלי והציר והמורייס צלולין למעלה הרי התולעים נפרשו מהציר והמורייס לפיכך אסור לשתות הציר והמורייס מכלי זה דבשעה שמטה הכלי כדי לשתות מתערבות התולעים בציר ובמורייס ויגיעו לתוך פיו לכן נותן הציר והמורייס בתוך משמרת כדי לסננן מן התולעים.

[השלמות: **רבי יונה אמר אסור באכילה**. —נוס' הגר"א: יונה אסור באכילה, וכהגהתו מובא ברקח סתס"ד וכן מובא בר' ירוחם נתיב ט"ו ובשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך סימן קי"ב (דפוס פראג).]

הלכה ב

ר"ט כר"א אומר ר"ט עושה קציעת האוכל כתחילתו. — צ"ל: ר"ט כר"א או ר"ט עושה קציצת האוכל כתחילתו (פי' מאחר שאין דרך לאכול כל האשכול או הרמון והאבטיח בבת אחת אלא אוכל גרגיר גרגיר באשכול ופורט ברמון וסופת באבטיח עושה ר"ט קציצת כל גרגיר מהאשכול וכן כל פרוסה ופרוסה מהרמון והאבטיח המונחין לפניו כאלו קוצץ הגרגיר והפרוסה מן המחובר שאז אין זה קבע ולפיכך מתיר ר"ט ליטול כל האשכול וכל הרמון או האבטיח שאח"כ אינו אוכלן אלא גרגיר גרגיר ופורט ברמון וסופת באבטיח).

הלכה ג

באתריה דר"ח רובה הוה מנקרא בתאינייא בגין דלא ייכלון חברייא כו'. — צ"ל: הוה מנקרא בתאינייא סגין ולא אכלין חברייא והוה ר"ח רובה אכיל מנהון ולית אסור ידעתא הוה עובדא (פי' שראו דציפרים נקרו בתאנים אלו).

[השלמות: **יין מבושל כו' מפני שהיה מתחילתו יין**. פי' ואסור משום יין נסך אבל יין מבושל של ישראל שנגע בו גוי אין בו משום נסך ומותר ודלא כפ"מ שפירש דמוכיח לאיסורא מבושל של גוי.]

רבנן דקיסרין בשם ר' חייה בר טיטס. — צ"ל: בשם ר' יודה בר טיטס (וכ"ה בע"ז פ"ב ה"ג [מ"א ע"א] וגיטין פ"ה ה"י [מ"ז ג']).

קרינה צריכה לר' יוחנן ואתון שאלון לי לכ"ש יין מבושל עאל כו'. —צ"ל: קרינה צריכה לר' יוחנן לכ"ש יין מבושל ואתון שאלון לי עאל שאל כו'.

דבכל אתר ר' לעזר סמיך לר' חנינה. — בעירובין פ"ב ה"ד (כ' ב') איתא: בכל אתר ר' לעזר סמיך לר' חייה רובה.

[השלמות: **מכיון דלא חשיד על הדא לא חשיד על הדא**. ע' בבלי סוף נדרים ור"ן שם.]

פעם אחת לקה בדלקת (פי' שמתוך ששתה מים גלויים ששתה מהן נחש חלה בדלקת) וראו אותו יושב ודורש ביוה"כ וצלוחית של מים בידו (פי' דמשום סכנה ממחלת הדלקת היה צריך לשתות בכל שעה ואם לא היה שותה היה מת מן הדלקת ולפיכך התירו לו לשתות מים אפי' ביוה"כ).

אדלקין ואשכחון שפופינא שהוא דומה לשערה. — ראיתי במ"ע המביט [שנה א'] גליון יו"ד שנמצא מין נחש הנקרא בל"א "באנד־ שלאנגע" והוא דק כפתיל פשתים וארכו כרגל אחת, והוא היותר מסוכן שבנחשים ומי שנשוך ממנו לא יחיה יותר משעה אחת ע"כ ולדעתי זה הוא השפיפון.

אמר רשב"ל אלו זבנית גרמך ללודנין כו'. — כתב במעריך ערך לודר (שנמצא בשמות רבה פ"ל) שביאורו בלשון יונית שומר האריות ע"כ והיינו נמי לודנין דהכא ולודים שבבבלי והחיות היו נלחמות אצל הרומיים בקרקסאות ואדם השומר אותן היה קרוב לבא לידי סכנה.

הדיח בהן ענבים ואובשין לחולה אסור. — בתוספתא פ"ז הנוסח עובטין (בתוספתא כ"י "חובשין" וכן עיקר והיינו אובשין דהכא) ודורמסקנין, והרמב"ם בפי"א ה"ט מרוצח העתיק פרושים ודורמסקנין.

המשמרת של יין ר' נחמיה אומר אם היתה פקוקה כו'. — צ"ל: אם היתה התחתונה מכוסה כו' (ומה שבינתיים מיותר וליתא בתוספתא פ"ז).

אני אומר ארס שוקע היה. — נודע ע"פ הנסיון שאין ארס הנחש מזיק לאדם אא"כ נתערב הארס בתוך דמו ולכן יקרה לפעמים דהאוכל והשותה מאכל ומשקה שיש בהן ארס הנחש ומ"מ אינו ניזק כל עיקר שהארס כמו שיכנס דרך פיו כן יצא דרך בני מעיו, אבל

אם יש לאדם זה איזה סרט או פצע אפי' כמלא פי מחט דקה בתוך פיו או בתוך בני מעיו אז יבוא הארס בתוך הדם וירעיל את הדם והאדם ימות (וכענין שאמרו למעלה לא אסרו אלא מקום סירטא); ולפ"ז אפשר שישתו עשרה בני אדם ולא ירגישו מאומה ואחד שיש לו איזה סרט בחללו ישתה וימות אלא דכאן אשמעינן דאפי' שתו כמה בני אדם שיש להן סרט ולא מתו לא ישתו עוד אחריהם דשמא ארס שוקע היה.

ר"ש אוסר בדבש. — יש למחוק המלה "בדבש" דאכל ה' משקין פליג ר"ש וכן ליתא למלה זו בשבת פ"א דף ג' ע"ד ובתוספתא דתרומות פ"ז והכי מוכח נמי בחולין מ"ט ב' [וע' אהבת ציון וירושלים].

[השלמות: **עד דפעפעת בידיה**. — פי' שנתקלקל הדבש מחמת הארס (ורא"פ פירש שהיה שם נחש חי).]

[השלמות: **הוין** (**כנוס' רא"פ**) **יתבין בחד ביתא דו מרמרין** (**פי' בית של שיש**) **אמרין אפשר כו'** (**פי' שא"א לנחש לבקע את השיש**).]

כדי שיהא חבית שיחין מתמלא מהן. — הרא"פ הגיה חבית שייטין, וכהנוסח שבתוספתא פ"ז אבל אין צורך כי שיחין היינו שייטין כדאיתא בשקלים פ"ו ה"ב [נ' רע"א] מהו מי שחו מלשוט א"ר חונא באתרין צווחין לשיוטא שחינא.

וא"ל דאימר הוא ואיתכלעס ומית כו' שזרתיה דחיוי אשכחנן בהון ואיתכלעסון ומיתון. — הביאו כאן שני מעשים אלו ללמדנו דרך ארץ שאם יראה אדם לחבירו שאוכל או שותה כל דבר רע או של סכנה והוא לא ידע לא יוציא זה דבר מגונה מפיו ולספר לו כי כזאת וכזאת אכל או שתה שלאחר המעשה לא יועיל לו כלום ולהפך עוד יזיק לו כי כל זמן שלא ידע האיש כי דבר של סכנה אכל או שתה אפשר שלא יהא לו היזק מזה אבל אם זה מספר לו מה שאכל ושתה קרוב הדבר שמתוך הפחד והיראה יחלה וימות והוא ענין מה שאמרו בכריתות (ו' א') דילמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה ע' בפרש"י שם, וז"ל הר"נ בדרשותיו סימן י"א "כי המאכל המזיק כשיאכלהו אוכל על דעת שמועיל אליו הנה מחשבתו תפעל באוכל ההוא ויסיר ממנו הזיקו אם לא שיהיה מופלג", וע' בבלי פסחים ק"י ב' כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה.

הלכה ד

ואין תימרון לית לר"מ תלויה כו'. — צ"ל: ואנן אמרין (פי' ר' יוסי אמר זה לחברייא) לית לר"מ תלויה (פי' שתישרף) דתני כו'.

א"ר זעירא קומי ר' מנא תיפתר בתלויה. — צ"ל: א"ר עזרא קומי ר' מנא (וכ"ה בסופ"א דפסחים וע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

דתני תלויה שאמר טהורה היא טמאה היא ה"ז טמאה. — צ"ל: טהורה שאמרו תלויה היא ה"ז טמאה (פי' דמאחר שאמרו לו שנולד בה ספק טומאה כבר הסיע דעתו מלשומרה) אם אמר כו' (כן העתיק הר"ש בטהרות פ"ז מ"ח בשם תוספתא פ"ח שם ולפנינו בתוספתא שם וכן בתוספתא תרומות סופ"ז ט"ס ע"ש).

ואתון אמרין חבית הראשונה כר' יוסי לית ר"מ מודה בה והתני כו'. — צ"ל: ואתון אמרין חבית השניה כר"מ ולית ר' יוסי מודה בה והתני בד"א בבור שאין בו כדי להעלות אבל בבור שיש בו כדי להעלות אפי' כ"ש אסור לטמאות (כגירסת רא"פ וכ"ה בבבלי פסחים כ"א א') ואין כר"מ הוא יש בו כדי להעלות הוא אין בו כדי להעלות מותר לטמאות (פי' דכמו שהוא מתיר בפסחים פ"א מ"ח לשרוף את הטהורה עם הטמאה בפסח מפני שבלאו הכי הולך לאבוד ה"נ יתיר כאן לטמא כיון שהולך לאבוד) ועוד מן הדא כו' תמן התורה חסה על ממונן של ישראל (פי' שאם יצטרך לשרוף זו בעצמה וזו בעצמה יהא צריך עצים מיוחדים לכל אחת ואחת לכך התירו לשורפן יחד) הכא מה אית לך מימר (פי' שגם אם לא יטמא ביד לא יהא לו מזה שום הפסד) א"ר יוסי ב"ר בון (ומה שבינתיים מיותר והגהה היתה מן הצד מה שהעתיק אחד מן התלמידים מבבלי פסחים כ' ב' והסופרים הכניסוה בפנים ע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב, עמ' 28) תיפתר כו' (פי' כדי לתרץ קושיא שניה) והשנייה בין כר"מ בין כר' יוסי א"ר עזרא קומי ר' מנא לית הדא מתניתא פליגא על ר' יוחנן (פי' דאמר חבית הראשונה כר' יוסי ודלא כר"מ דלר"מ מותר לטמא לכתחילה ובברייתא דלעיל תניא דבבור שיש בו כדי להעלות אפי' כ"ש אסור לטמאות) א"ל מתניתא דלא כר"מ ונאמר אוף הראשונה (פי' חבית ראשונה) כר"מ לית יכיל לפי שמצינו ר"מ שורף תלויה בכ"מ כו' ר' ירמיה ר"מ שורף תלויה בכ"מ ואמרית כו' תורה אמר לי אין אנא כו'.

א"ר יוחנן ר' יהושע ור"ש שניהן אמרו דבר אחד כו'. — חסר כאן לפני דברי ר' יוחנן וצ"ל: תמן תנינן בכור שאחזו דם אפי' מת אין מקיזין לו את הדם וחכ"א יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום ואם עשה בו מום ה"ז לא ישחט עליו ר"ש אומר יקיז ואע"פ שעשה בו מום (וכל זה איתא לפנינו למטה ואינו שייך שם) א"ר יוחנן ר' יהושע ור"ש שניהן כו'.

כלי שתוכו טהור ואחוריו טמאין אין מטמאין בו דבר ממועט אפי' להציל בו דבר מרובה (פי' לר' יהושע) והתנינן תרד ותטמא ואל יטמאנה בידיו (פי' סמיך אסיפא דתנן במשנה יו"ד על זה וע"ז אמר ר' יהושע לא זו תרומה שאני מוזהר עליה מלטמאה) א"ר שמואל בר ברכיה תיפתר (פי' הא דר' יוסי בר חנינה) בשני כלים א' תוכו טהור ואחוריו טמאין וא' תוכו טמא (צ"ל "תוכו טהור" כגירסת הגר"א שלא מצינו בשום מקום כלי

שתוכו טמא ואחוריו טהורין) ואחוריו טהורין (פי' והכלי שאחוריו טמאין גדול מהכלי שכולו טהור מ"מ לא יציל בזה שאחוריו טמאין הרבה שמא יטמא דבר מועט אלא יציל בכלי שכולו טהור אף שאינו מציל אלא מעט).

מהדי מתניתה בכלי אחד טמא כו'. — צ"ל: מה דמתניתא בכלי אחד טמא (פי' הא דתנן דלר' יהושע מותר לטמא בידיו מיירי בשאין לו שום כלי טהור ואינו יכול להציל אפי' רביעית בטהרה כמבואר במשנה זו) א"ר מנא תיפתר בבור טהור (פי' ר' יוסי בר חנינה מיירי שזה הבור שנופל בו השמן או היין הוא טהור אלא שהוא של חולין לכך אסור להציל בכלי שאחוריו טמאין) מה דמתניתא בבור טמא (פי' כדתנן במשנה זו והתחתונה טמאה והרי סוף הטהורה ליטמא לכך מותר לטמא בידיו) והתנינן תרד ותבלע ואל יבלענה בידיו (פי' וסמיך אסיפא דאמר ר' יהושע דמותר לבלענה בידיו שהן טמאות אע"פ שהשמן נשפך על הקרקע שהיא טהורה) תיפתר שנתגלגלה לבית פרס.

לא מסתברא אם היתה כבר טמאה. — פי' דאז מותר למוסרה להם ולא יטמאו את כולן וכעין זה בתוספתא סנהדרין פי"א וכן בירושלמי שם סופ"ח נעשה המעשה אין מצילין אותו בנפשו ובבבלי שם ע"ג א' שאם כבר נפגמה אין מצילין את הרודף בנפשו.

עולא בר קושב תבעתיה מלכותא. — פי' שממשלת המלך תבעה אותו להמיתו וכעין זה ביבמות פט"ז ה"ג (ט"ו ג') הויין ציפוראי מתבעין ועוד במדרש קהלת פ"ז סימן כ"ו "ר"מ הוה מתבעי למלכותא".

זעיר בר חיננא איתציד בספסופא. — כתב בספר דברי ימי ישראל (לה' גרעטץ העתקת שפ"ר ז"ל) ח"ב פט"ו דספסוסא היא שם עיר (איה?[2]) וזנביה המלכה היתה אשת פפא בר נצר שמלך בעיר תדמור בערך שנת ד"א וכ"ב לבה"ע (ופפא בר נצר זה נזכר באגרת ר' שרירא גאון שכיבש עיר נהרדעא בזמן רבה בר אבהו ורב נחמן) ואחרי מותו מלכה אשתו זנביא ומלכותה רחבה גם על ארץ ישראל. עוד מצאתי במאסף "השלח" כרך י"ד דף 548 שבר נצר זה נהרג ע"י אחד מקרוביו בן אחיו או בן דודו ולפ"ז אפשר שיש להגיה בירושלמי כאן איקטול בר נצר מאחוי (וע' בבלי כתובות נ"א ב' וב"ר פע"ו סימן ה') וזה היה בשנת ד"א כ"ד ליצירה.

ר' יוחנן איקפח בעלי קנייה כו' כל האיברין תלויין בלב כו'. — בפי' ר' משה בוטריל לספר יצירה פ"א מי"ג כתב בשם הירושלמי: ר' שמעון אזיל לקרייתא נפקין עליה ליסטיא בזון מה דיליה בעון מניה תלת מילין ולא אגיב להון אמרין ליה בדיל דאפסדת

[2] וראיתי בספר הארץ שכעת הוא כפר סמוך לצפת, אבל ראיתי כעין זה במדרש קהלת ר"פ י"א "אתצידון יהודאי בהדין ספפסא" ומזה משמע שאינה שם עיר וברור הוא דספפסא דשם היא ספסופא דכאן.

ממונך אפסדת לבך אמר לון כל האיברים תלויין בלב והלב תלוי בכיס ע"כ וגם בספר החיים (לאחי מהרי"ל) ח"א פ"ד כתב כן בשם הירושלמי ובלי ספק שע"פ הבוטריל כתב זה וכשל עוזר ונפל עזור כי קרוב הוא אשר הבוטריל כתב הירושלמי ע"פ זכרונו ושגה בזה.
עוד ראיתי בכלי יקר ר"פ צ"ו שגם הוא כתב ענין זה בשם הירושלמי ובנוסח משונה מעשה בר' יוחנן דאבד ליה כיסיתיה ובעון מיניה אוריתא ולא ידע אמרין ליה וכי מפני דאבדה כיסתא אבדה דעתך אמר להו דעתא בלבא תליא ולבא בכיסא תליא.

פרק ט

הלכה א

הפריש עומרין שלו ונתחלפו לו אפי' כן עניי ישראל כו'. —צ"ל: אפי' כן עניי ישראל מוכרין את שלהן לכהנים בדמי תרומה (פי' כשנתחלפו לו לעני אלו שלקט מגידולי תרומה עם עומרין שלו של חולין אם צריך למוכרן לכהנים ואף דלקמן ה"ו איתא דבנפל בהן חולין כל שהוא מותרין היינו שנבללו יחד דוקא) תני אשתו כו'.
אית תניי תני בדייש שהוא מותר לך אסור לך א"ר בא כו'. — צ"ל: בדייש שהוא מותר לך כו' בדייש שהוא אסור לך מתניתא אמרה אף בדייש שהוא אסור לך דתנינן תולה כפיפות בצואר בהמה (ומה שבינתיים מיותר והן נוסחא אחרת מלקמן רפ"י והיתה כתובה מן הצד והכניסוה הסופרים בפנים ושלא במקומו).
בדישו ולא בדורכו. — צ"ל: בדישו ולא בדרכו (כן העתיק במ"מ פי"ג ה"ד משכירות; וביאור זה שאם אין האדם מתכוין לדישה אלא שהשור לדרכו הולך ועובר בתבואה והיא נדושת אינו עובר בלא תחסום ודעת המ"מ שם שהרמב"ם פירש כן גם בהא דאיתא בבבלי ב"מ פ"ט ב' פרות המרכסות בתבואה אינו עובר משום בל תחסום, וכ"כ בהגהות הגר"א בב"מ שם. ואין זה מחוור לדעתי שהרי בירושלמי למעלה איתא "המרבין בקטניות ובתלתן אינו עובר משום בל תחסום" וברור הוא ש"מרכין" דהכא "ומרכסות" דבבלי ענין אחד הוא ומאחר שכאן א"א לפרש דמרכין היינו עובר לדרכו מבואר הוא שגם המרכסות דבבלי אין פירושו כן והעיקר כפרש"י והערוך דמרכסות היינו להסיר הקליפה ע"ש) ר' ליעזר בן יעקב אמר אף בדרכו.

הלכה ב

כמו דר' יוחנן אמר תמן טוחן ומתיר כו'. —צ"ל: כמו דבר פדייה אמר תמן (לעיל פ"ד ה"ח) טוחן ומתיר אוף הכא כן (פי' שאם נתערבה אחת של תרומה במאה של חולין

בדבר שאין זרעו כלה וזרע את כולן יכול לתולשן והן מותרין) תמן מזה ומזה עלו בידו ברם הכא כל התרומה עלה בידו (ע' תוספתא פ"ח).

מה אית לך אר"י בר"ב כגון הכלובסין. — נראה שחסר כאן וצ"ל: תני תרומה שאין הכהנים מקפידים עליה גידוליה מותרין מה אית לך אריבר"ב כגון "הכליסין והחרובין והשעורין שבאדום (ע' בכורים פ"ג ה"א ומ"ש לעיל פ"א ה"ט, עמ' 82).

הלכה ג

[השלמות: **שתלי תרומה שנטמאו שתלן כו'**. — מלשון "שתלי כו' שתלן" יש להוכיח שגידולי תרומה טמאה מתוך הזרע (כגון שזרע חטי תרומה) הגידולין מותרין באכילה לכהן שפנים חדשות באו לכאן שאותן חטין שזרען כבר נרקבו בקרקע אלא שכאן מיירי במיני ירקות[3] שדרך לזורען רצופין וכשהן גדולין מעט תולשין אותן וחוזרין ושותלין אותן במקום אחר מפוזרין (וירקות אף קטנים ראויין לאכילה) והפריש מהן תרומה ונטמאו וחזר ושתלן עדיין אסורין באכילה שהאסור עדיין בעין וע' רפ"ה דמעשרות העוקר שתלים מתוך שלו ונוטע לתוך שלו ונראה שכן דעת ר"ש כאן ורש"י פסחים ל"ד א' ע"ש.]

שיתלי תרומה שנטמאת שתלן ועושה אותן תרומה. — צ"ל: שתילי חולין שנטמאו שותלן ועושה אותן תרומה.

תאנים וענבים שנטמאו סוחטן ועושה אותן תרומה. — צ"ל: זתים וענבים שנטמאו כו' (דאלו תאנים וכן לגירסת רא"פ תותין אין משקין שלהן חייבין בתרומה אלא מדרבנן כדתנן בפי"א מ"ב ואיך יתירו לסוחטן ומשנה שלמה שנינו שם במ"ג דתותים של תרומה אסור לסוחטן ומה שאמרו בבבלי פסחים ל"ג ב' על הא דתניא הא למה זה דומה לתרומת תותים וענבים כו' אי בעי סחיט להו, צ"ל דעל ענבים בלבד קאי ולא אתותים וע' עו"ש כ"ד ב').

בין לקולא בין לחומרא כו'. — צ"ל: מה לקולא לחומרא (פי' זה שאמר ר' יהודה עד שיגום וישנה לקולא אמרה או לחומרא) אין תימר לחומרא ניחא אין תימר לקולא (כל זה מספר ניר) והתנינן עד שיגום וישנה (פי' וקס"ד עד שיגום את האוכל וישנה אותו) ר' אבהו בשם ר"י כו'.

[3] אבל הרמב"ם בפי"א הכ"ג מתרומה כתב סתם הזורע תרומה כו' אסורין משמע אפי' זרע כל זרע ואינו מתוור, ומ"ש עו"ש הכ"ד שחלים חולין שנטמאו כו' צ"ל שתלים חולין כו' וכלשון הירושלמי.

פרק י

הלכה א

היו שנים שלשה קטנים כמחותכין הן. — צ"ל: היו שנים שלשה (פי' שגדלו שני בצלים כתאומים ביחד או שלשה יחד) וקטמן (פי' שהפרישן וחלקן אחד אחד) כמחותכין הן (בכל הסוגיא צ"ל כמו שהגיה בשנות אליהו לבד מענין זה שנשתבש שם ע"ש).

מה פליגין במחמץ במימיו אבל במחמץ בגופו מותר. — צ"ל: במחמץ בגופו אבל במחמץ במימיו ד"ה מותר (כן מוכח מפי"א מ"ב).

[השלמות: **כמה דר' יוסי אמר כו'**. — צ"ל: כמה דר' יוסי אמר תמן (שבת פ"ג מ"ג) אין תבשילו תבשיל ברור כן הוא אומר הכא אין חימוצו חימוץ ברור.]

הלכה ב

מי צתרי. — (פי' צתרי היא סיאה בלשון המשנה ע' שביעית פ"ז סוה"ב. והמים שנכבשו בהן הצתרי) רב אמר אסור (פי' מפני שיש בהן טעם צתרי) ושמואל אמר מותר (פי' שסבר שטעם אינו כממש).

אייכל שמואל לרב מי צתרי הדין טויה. — צ"ל: בהדין טוויה (כן הגיה בניר וביאורו שמפני שהצתרי נתנה טעם במים והמים נתנו טעם בצלי ה"ל נותן טעם בר נותן טעם ואפי' רב מודה דמותר; וכעין זה יש בבבלי חולין קי"א ב' דשמואל האכיל לרב דגים שעלו בקערה בכותח דהוי נ"ט בר נ"ט וכדאמרינן התם ולא היא שאני התם דנפיש מררה טפי, והא דאיתא התם חס ליה לזרעא כו' פי' דגם אני סובר דנ"ט בר נ"ט שרי ודלא כתוספות שם).

הלכה ד

והא ר"ש אמר נ"ט לפגם מותר כהדא כו'. — צ"ל: והן אשכחן דר"ש אמר לא לשבח ולא לפגם אסור כהדא דתנינן (במשנה י"א) ר"ש אומר כו'.

הלכה ה

וכמה לוגא עביד תרתין ליטרין כו'. —מכאן הוא מקור לדברי הרמב"ם בפ"א הי"ב מעירובין שכתב דליטרא האמורה בכל מקום מלא שתי רביעיות. אבל מ"ש עוד הרמב"ם שם שמשקל ליטרא מים הוא ל"ה דינר הוא סותר הירושלמי כאן שהוא משקל מאה זוזים (ואע"פ שהרמב"ם שיער במים ובירושלמי מיירי בציר דגים א"א שהציר יכבד מן המים כשלש פעמים) וכ"כ רש"י בבכורות נ' א', וכפי הנודע גם הליטרא של היונים היתה של מאה דינר כ"ש במוסף הערוך ערך ליטר, אבל דברי הרמב"ם נובעין ממעין

טהור מהגאונים כמו שיתבאר למטה.

ודע שהתוספות בסוטה (ה' א') כתבו בשם ר"ח שהרביעית היא משקל כ"ה סלעים ולפ"ז משקל הליטרא ארבע מאות זוז והוא שיעור מופלג, וכבר תמה ע"ז בשו"ת חוט השני סימן צ"ז ונדחק בזה ע"ש. אבל ברור הוא שט"ס לפנינו בתוספות ויש להגיה "כ"ה כספים" וכמו שהוא בערוך ערך רבע שבלי ספק שדבריו נובעין מפירוש ר"ח, וכספים אלו שהזכיר ר"ח הן הן זוזים של אלקירואן שהזכיר הרי"ף ברפ"ח דעירובין דשם כתב שהקב יש בו ארבע מאות זוז במשקל אלקירואן (עיר במדינת אפריקא כנודע והיא עיר מולדת ר' חננאל), ור' נסים גאון כתב בספרו המפתח עירובין פ"ב ב' בשם הגאונים דמשקל הביצה י"ז כספים חסר שליש מכספים של ארץ ישראל ומשקל הקב ארבע מאות כספים, עוד בשבלי הלקט סימן רי"ב בשם תשובות הגאונים שיעור ביצה משקל ט"ז זוז וארבע גיראות (פי' כמו עשרים גרה השקל וגיראות אלו הן מעות שהן שש בדינר) במשקל כסף של בגדד ע"כ ומזה יוצא דזוזי אלקירואן הן כספים של ארץ ישראל וזוזים של בגדד, ונקראים ג"כ ערביים כ"ש בכפתור ופרח פט"ז בשם הרי"ף פרק כיצד משתתפין (ולפנינו נשמט זה מדברי הרי"ף שם) דליטרא מאה דינרין שהם במשקל ערביים שהוא משקל אלקירואן קמ"ד זוז ע"כ (והן הן הזוזים הערביים שנזכרו בבכורות ג' א' וע"ש בפרש"י) והנה לפי מה שנתבאר שמשקל הרביעית לדעת הגאונים היא כ"ה כספים ערביים, תהיה משקלה בדינרי צורי י"ז וחצי פחות משהו והליטרא שהיא שתי רביעיות משקל ל"ה דינרין בקירוב ומכאן נובעין דברי הרמב"ם בהלכות עירובין הנ"ל [4] וע"ע מ"ש בפאה פ"ח ה"ה (עמ' 31).

ויש להעיר עוד שמהירושלמי כאן נראה שהזוזים שהן מאה בליטרא הן זוזים של יהודה, ומשמע מזה דבכל מקום שנזכרו בתלמוד דינרין וסלעים סתם הן הן של יהודה ובתשובת חוט השני הנ"ל נסתפק בזה ע"ש.

[השלמות: **בעכברא**. — שם עיר ע' קהלת רבה ב' י"א וב' ע"ז ל' א' וב"מ פיד ב', הג' מיימוניות פט"ו ממא"ס בשם ראבי"ה.]

[4] ולהשוות דעת הרי"ף והרמב"ם והגאונים נ"ל שהרי"ף שיער בליטרא ערבית שבזמנו שהיתה משקל מעה דינרין צוריים אבל הרמב"ם שיער הליטרא הנזכרת בתלמוד שהיתה בזמן חז"ל ומפני שהגאונים אמרו דלוג הוא משקל ק' זוזין ערביים שהן ע' דינרין צוריים וכן מצא הרמב"ם שהיה מן המדקדקים בשיעורים כ"ש במ"מ הלכות עירובין שם ולפי מה שאמרו בירושלמי כאן משקל הלוג מאתים זוז לכן סובר הרמב"ם דזוזין של יהודה פחותין הרבה מדינרין צוריים שכל אחד של צ"ו שעורה אבל הזוזין של יהודה כל אחת של שלשים ושלש ומחצה שעורה וליטרא של חז"ל משקלה מאה זוזין כאלה ולפ"ז תהיה משקל ליטרא זו שלשים וחמש דינר צורי והלוג שבעים דינרי צורי.

[השלמות: **והלא אין ציר דג טמא מציל**. — צ"ל: ואין דג טהור מציל (פי' שאין דג טהור מצטרף עם צירו כדי לבטל רביעית ציר דג טמא, ובש"א גורס בסאתים ציר שאינו של דג טמא מציל פי' שאם יש שם סאתים ציר מדגים שאינן טמאים, אבל איני יודע למה הוצרך לזה דפשוט הוא).]

ותני כן בד"א בזמן ששולה כו'. — צ"ל: תני בד"א בזמן כו'.

גבונתה איקלקלת כו'. — פי' גבוגתה שם נהר והגוים עשו אותו ע"ז והשתחוו לו ע' שביעית סופ"ח ומש"ש.

[השלמות: **ואיליין אגרתא לא גייס לוקס כו'**. — פי' שהם שמות גוים ומ"מ כשרין בגיטין כיון שיש גם בישראל שמות כאלה בחוץ לארץ.]

הלכה ו

א"ר יוחנן לית כאן נכבשין אלא נשלקים כבוש כרותח הוא. — המפרשים פירשו דשלוק פחות ממבושל ואעפ"כ תמוה דמ"מ רותח הוא בכל אופן ולמה כבוש כרותח ושלוק אינו כרותח ולכן כתב בספר דה"ר ח"א כרך ה' צד 568 שט"ס הוא וצ"ל "לית כאן נכבשים אלא נשלקין כבוש לא כרותח הוא" ומוסב על מי"א "ר' יוסי אומר כל הנשלקין עם התרדין אסורין מפני שהן נותנים את הטעם" ויש שהיו שונים "נכבשין" וא"ר יוחנן שטעות הוא דכבוש אינו כרותח וכעין זה בבבלי חולין קי"א ב' כי אתא רבין א"ר יוחנן מליח אינו כרותח כבוש אינו כמבושל.

מודין חכמים לר"ע בבשר בבשר שהוא מותר כו'. — צ"ל: מודה ר"ע לחכמים בבשר בבשר שהוא אסור (גם בהגהות הגר"א הגיה "אסור" במקום "מותר") א"ר זעירא לר' יסא ואלו לא איתאמרת הדא לא הוינן ידעין דהוא כן ר' הונא שמע לה מן דבתרה ר"ע אומר כל המתבשלין זה עם זה מותרין חוץ מן הבשר הא בשר בבשר אסור ודילמא לא איתאמרית אלא מודה ר"ע לחכמים בירק של חולין עם חסית של תרומה שהוא אסור א"ר יוסי הוינן סברין מימר של בעל כו'.

ר' ירמיה בעי שלקה בחלב מהו. — כנוסח זה העתיק ברקח סתמ"ה והשאלה היא אם אין בזה משום בשר בחלב מאחר שאינה בולעת אבל בפ"מ הגיה "שלקה בחלא" וכן הסכים בשער החדש שעל העיטור (שער א' הכשר הבשר); ואינו מחוור לדעתי שלא מצאתי בשום מקום בירושלמי שיקרא לחומץ "חלא" רק בסימי כמו בסופ"ד דמע"ש וברפ"ג דפסחים.

[השלמות: **שלקה ר' בא ואוכלה ליה כו'**. —גי' העיטור: ר' אמי שלקה ואוכלה לה וא"ד מלחה ר' אמי, וכעין זה גירסת רקח סתמ"ה אלא שגורס ר' בא.]

העיד אדא חבירינו לפנינו בששים. — באו"ז ח"א סתנ"ד העתיק בששים ואחד.
מעשה בא לפני ר"ג ברבי א"ל אבא לא מורי בארבעים ושבע כו'. — פי' בלשון תמיה דאף במ"ז בצים עם קליפתן עדיין אין בהן ס"א בצים קלופות ולפיכך אסרן רבי וכ"ש במ"ה שאסורין וכן פרש"י בחולין צ"ח א' ועוד פירוש אחר כתב רש"י שם שהוא חולק ומתיר אף במ"ה ולפ"ז הוא בניחותא וכן דעת הש"ך יו"ד ספ"ו אות ט"ו וכן פירש הרא"פ כאן, ואין זה מחוור מפני שאינו כסגנון הירושלמי.
[השלמות: **אית תמן חמשין**. — פי' ואז בטל בששים שקליפי חמשים בצים הן עשר בצים וא"כ הבצים וקליפיהן הן ביחד ששים ומבטלין את האיסור.]
והוא ששלקן בקליפיהן שלוקות כו'. — בשו"ת רשב"ץ ח"ג סימן נ' העתיק בשם הירושלמי "ביצים טרופות ששלקן עם הטמאות מותרות הדא דתימר ששלקן בקליפיהן אבל שלקן כשהן קלופות שיעור אחד יש להן".
בצים שהקרימו ה"א אסורות. — גירסת עיטור ח"א שער א' ורקח סתמ"ו "מותרות" ופי' "שהקרימו" בלא קליפה ואינו מחוור, ועיקר הגירסא "שהרקימו" פי' שנרקם בה ולד.
[השלמות: **חלמון אסור חלבון מותר**. — גירסת רקח סתמ"ז: חלבון אסור וחלמון מותר אר"ז הן דאמר חלבון אסור שנמצא במקום זכרותו של חלבון ואפי' חלמון והוא שנמצא כו' (פי' אפי' חלמון אסור כשנמצא דם בחלבון וע"ש).]

פרק יא

הלכה א

וחזר ונתנה לתוך קדירה אחרת אם בטל טעמו מותר. — פי' שאם בטל טעמו בקדירה אחרת עד שאינו נרגש מותר.
והתני חמין מותר ושאינו חמין אסור כו'. — הלשון כאן משובש וצ"ל כהנוסח שבע"ז פ"ב [מ"א ג'].
הוי ר' יוחנן הוא דאמר מפני שממעטו משותיו. — ע' מ"ש ע"ז למעלה פ"ב ה"ה (עמ' 85).

הלכה ב

ותנינן דבש תמרים ר' ליעזר מחייב במעשרות ור"י פוטר כאן שזכו משנטבלו כו'. — צ"ל: והתני דבש תמרים ר"ל מחייב במעשרות ור"י פוטר כאן שזבו משנתרמו, כאן שזבו עד שלא נתרמו ר' ליעזר מחייב במעשרות תני ר' נתן אומר כו' אלא שר' ליעזר אומר שלא יאכל מן הדבש עד שיעשר על התמרים ומודי ר"א שאם עישר על התמרים ודבשן אפי'

באספמיא שהן מותרין (כ"ה בתוספתא פ"ט) מילתיה אמרה שהוא מעשר מן התמרים על הדבש ועל התמרים לפי תמרים (וע' בשנות אליהו).

כר' ישמעאל דר"י אמר כלל ופרט הכל בכלל כו'. — צ"ל: דר"י אמר פרט וכלל הכל בכלל (כמו שהגיה רא"פ) ורובה כו' וחזר וכלל הכל בכלל (פי' דכתיב בויקרא י"א ל"ד וכל משקה כלל אשר ישתה פרט בכל כלי חזר וכלל וע' נזיר פ"ו ה"ב) ר' פריגורי דקיסרין אמר ר' ליעזר כר' ישמעאל (פי' לעולם ר' ליעזר סבר כר' ישמעאל דכלל ופרט וכלל דנין רק כעין הפרט) אלא כך משיב כו' אמרו לו לא דומין אוכלין למשקין לא אם אמרת באוכלין שכן אוכלי בהמה לאדם צריכין מחשבה (פי' ואם חשב באוכלי בהמה לאכילת אדם הרי הן מקבלין טומאה כדתני בספרא שמיני פ"ז פרק ט') לפיכך אוכל סרוח טהור תאמר במשקין שכן משקה בהמה לאדם אין צריכין מחשבה (פי' שגם משקה בהמה מקבלים טומאה) אמר להן מה אוכלין המיוחדין לאדם שאין צריכין מחשבה אוכל סרוח טהור משקין המיוחדין לאדם שצריכין מחשבה (פי' דמי גשמים טרם שחשב עליהן לאדם או לבהמה אינן מקבלין טומאה) אינו דין שיהא משקה סרוח שלהם טהור ותני כן כל משקה מה ת"ל אשר ישתה כו'.

[השלמות: **שכן אוכלי בהמה לאדם אינן באין במחשבה**. — צ"ל: שכן אוכלי בהמה לאדם באין במחשבה (פי' שאם חישב על אוכלי בהמה לאדם נטמאין כדאיתא בספרא שמיני פרשה ז' פרק ט'). שם ה"ג ברם הכא בשלא לקטן. — פי' שם בחלה.]

הלכה ג

[השלמות: **וענבים בין טמאות בין טהורות כו'**. — ע"ל סופ"ט ובי פסחים ל"ד ב'. שם (סוע"ד) ר' זעירא בשם ר' ליעזר. — צ"ל: היד עוקצי תאנים כו' ר"ז בשם ר' ליעזר **אמר** מתניתא (כגירסת הפירוש הקצר ודלא כר"ש שפירש כפי גירסא שלפנינו)]

הלכה ד

והא תנינן וכן עצמות הקדש איתי לך מימר במחוסרות למצמץ. — צ"ל: איתי לך מימר בראויות לאכילה לא במחוסרות למצמץ.

ר' אבהו בשם ר' יוחנן כן הוא שיעורה (פי' שדרך הסלת להיות קב לסאה דהיינו אחד מכ"ד ואם מסלת פחות מקב לסאה ה"ז כמאבד את התרומה שנשארה בתוך הסובין ומורסן) והתני מסלת בחיטין כל שהוא רוצה ומקנב בירק כ"ש רוצה ר' אבהו בשם ר' יוחנן במעמידו על תרומתו (פי' שמותר לסלת כ"כ בחיטין עד שלא ישארו סלת רק אחד מחמשים כשיעור תרומה במדה בינונית כלעיל פ"ד מ"ב והרי קשיא דר' יוחנן אדר' יוחנן) ר' ירמיה כו'.

[השלמות: **אבל בתרומת מעשר אין העלין כו'**. — צ"ל: אבל בתרומת מעשר העלין תרומה על העלין והקלחין תרומה על הקלחין.]
והדין לוג של מצורע לא כקדשים שיש להן מתירין הן כו'. — צ"ל: לא כקדשים שאין להן מתירין כו'.
ר' יוסטי בר שונם בעא קומי ר' מנא תנינן אם הרכינה ומיצת ה"ז תרומה ואת אמר הכין כו'. — צ"ל: ר' יוסטי בר שונם בעא קומי ר' מנא תנינן נוטף ג' טיפין ונותן לתוכה חולין וכא את אמר הכין (פי' שכלי חרס שבישל בו תרומה צריך להגעיל ג' פעמים) א"ל כאן כו' (כן העתיק בבדק הבית לרא"ה שער ד' ובנימוקי יוסף ב"ב פ"ה רמז תשצ"ח ע"ש).
שמרים של תרומה הראשון והשני אסור והשלישי מותר בד"א בשנתן לתוכן מים כו'. — צ"ל: והשלישי מותר ר"מ אומר אף השלישי בנותן טעם שמרים של מע"ש כו' השני בנ"ט ושל הקדש ראשון שני ושלישי אסור ורביעי מותר ר"מ אומר אף הרביעי בנ"ט (כ"ה בבבלי ב"ב צ"ז א' וכעין זה בתוספתא תרומות פ"י אלא שיש שם ט"ס ע"ש) ר' יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק אף בהכשר כן (וכ"ה בבבלי ב"ב שם) חרסון של זב ראשון ושני טמא ושלישי טהור בד"א שנתן לתוכו אבל לא נתן לתוכו מים אפי' עשירי טמא.

הלכה ה

תני בר קפרא אחת זו ואחת זו לא תאכל בתרומה. — פי' בין ישראל ששם פרה מכהן ובין כהן ששם פרה מישראל לא יאכילנה כרשיני תרומה והוא חולק על המשנה.
כהן שבא אצל ישראל לעשות עמו חשבון והדליק על גביו שמן שריפה אעפ"כ זכייה אמר להן במזכה כו'. — צ"ל: והדליק ע"ג שמן שריפה אע"פ שעמד הכהן והלך לו אין מחייבין אותו לכבות עד שיכבה מאליו (כל זה איתא למטה ואינו שייך שם) תני בת ישראל שנכנסה להדליק כו' (ומה שבינתיים מיותר ונכפל בטעות מלמעלה ומלמטה).
א"ר חיננא ע"י כן הוה שהר וע"י כן הוה קרץ. — פי' "שהר" נתאחר בלילה (מלשון סיהרא ועניינו בערב כשהלבנה זורחת) ו"קרץ" עניינו השכים בבקר (כמו קריץ ולקיט בברכות פ"ד ה"ח דף ה' ע"ג, והכתוב ברות ג' ותקם בטרם יכיר איש את רעהו תרגומו "בקריצותא", ותמוהין דברי ק"ע בשבת פ"ב ה"א שמהתרגום הנ"ל הביא ראייה דפירוש קרץ חשך ע"ש וע' בערוך ערך קרץ ד' שפירש בקריצותא בהשכמה) וביאור דברי ר' חיננא הוא שבשביל הנר הזה שהיה נותן לו בלילה היה יכול לאחר בעבודתו בלילה וגם היה יכול להשכים לעבודתו בעלות השחר ולפיכך גם כשבא לביתו לא כיבה את הנר כדי שיהיה לו נר דולק בעלות השחר ולילך עמו לעבודתו.
עוד יש לפרש עניין "שהר" התעוררות והיקץ שכ"ה בלשון סורית כ"ש בספר אוהב גר

ערך שהר שבתרגום ראשון לאסתר ו' א' עה"כ נדדה שנת המלך מתרגם "דהוה שהיד ולא שכיב" והוא ט"ס וצ"ל "דהוה שהיר ולא שכיב" ועניינו כ"ש ע"ש.
וע' בשמות רבה פמ"ז אות ח' רשב"ל היה אומר לתלמידיו בואו ולמדו תורה דשחירין ודקרין בלילה ע"כ ונדחקו המפרשים בזה, ואשער שיש להגיה דשהיר ודקריץ (במקום דשחירין ודקרין) וביאור זה שילמדו אצלו שעמד עליה על ידי שלמד בלילה בהקיצה והתעוררות וכן בהשכמה טרם שעלה השחר והמלה "בלילה" שבמדרש שם יש למחוק ואינה אלא הגהה שהיתה מן הצד לבאר ענין "דשהיר ודקריץ" והסופרים הכניסוה ע"פ טעות בפנים.
בגין דאנא צבע (**פי' מטבל ע' ערוך ערך צבע ג'**) **פתילה מן חולא** (פי' שאותה פתילה שמדליק בה בחול הוא מטבל בשמן שריפה שבבית הכנסת שהוא משמש בו) כו' ר' אימי נסב פתילה (פי' שהיה לוקח מאדא השמש פתילה שטבל בשמן שריפה של בה"כ) כו' סבר ר' אילא משום גזל (פי' דגם ר' אילא מודה לר' אמי דשמן שריפה בטל ע"ג פתילה וגם זר מותר בה אלא שחשש משום גזל שמן של בה"כ) וכולה מן הדין שמשא מבזבזא בהקדישה (פי' שלא כל כמינו של שמש זה לבזבז שמן של הקדש בלי שאלת ז' טובי בה"כ ע' מ"ש בפיאה פ"ח ה"ה, עמ' 30)
גמליאל זוגא שאל לר' יסא מהו להוסיף שמן חולין ולהדליק. — פי' בשבת שאין מדליקין בו בשמן שריפה (ע' שבת פ"א ה"ב) אם הוסיף בשמן שריפה גם שמן של חולין אם הוא מותר להדליקו בשבת (וכל ענין זה עיקרו בשבת שם ונשתרבב כאן כדרך הירושלמי).
א"ל של בית קודמין היא. — כעין זה בכלים פכ"ה מ"ד "של כת קודמין היא" וע"ש במפרשים, וכן בהוריות פ"ב ה"ב (כפי הנוסח שבהנספח לבבלי) "א"ר מנא דשלחית קודמין היא" וע"ש.